ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ

ΠΕΝΤΕ ΧΩΡΙΑ

ΤΟΥ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΓΟΡΓΙΟΥ

ΥΠΟ

Κ. ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

Παρὰ τὴν ὁδὸν Μουσῶν ἀριθ. 2.

1876.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

Εἰς Ἀθήνας.

Ἐσωκλείστως λαμβάνετε χειρόγραφόν μου διατριβὴν, ἑρμηνευτικὴν πέντε χωρίων τοῦ Πλάτωνος Γοργίου, ἣν παρακαλῶ νὰ ἐκδώσητε εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου, καταβάλλοντες πᾶσαν τὴν δέουσαν ἐπιστασίαν καὶ ἀκρίβειαν κατά τε τὴν τύπωσιν καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν παροραμάτων.

Ἐν Τεργέστῃ, τῇ 30. Ἰουνίου 1876.

Ὁ φίλος
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ὅτε ἐν Ἑλλάδι ἐδίδασκον, ἢ καὶ ἔτι ἐσπούδαζον, ἐκ τῶν ὡρῶν, ἃς καθ' ἑκάστην ἀφιέρουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, εἶχον ὡρισμένας τινὰς καὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Πλάτωνος. Μὴ εὐπορῶν δὲ τότε βοηθημάτων, ἀνέβαλλον ἀεὶ τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων μοι εἰς καιρούς, ὅτε ἤλπιζον νὰ εὐπορήσω τοιούτων. Ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα ἀποδημία νὰ ἐντρυφῶ παρὰ Πλάτωνι διὰ πολλὰ αἴτια μὲ ἐκώλυεν, ἕως πρὸ ὀλίγου τῶν φίλων τις ἐλθὼν ἐξ Ἑλλάδος μοὶ εἶπεν, ὅτι εἶναι ἐκδεδομένος ἐν Ἀθήναις ὁ Γοργίας τοῦ Πλάτωνος ὑπό τινος τῶν καθηγητῶν, τοῦ κυρίου Γεωργίου Μιστριώτου, καὶ ὅτι ἡ ἔκδοσις αὕτη εὑρηται καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ. Τότε λοιπὸν ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία ἀκούσαντα, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐκδίδονται ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἔτι δὲ τό τε περίεργον, ἂν ἔχω ἔτι τὰς αὐτὰς ἀπορίας, ἃς εὗρον, ὅτε τὸ πρῶτον ἀνέγνων τὸν Γοργίαν, καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐκδόσεως ταύτης θὰ δυνηθῶ νὰ λύσω αὐτάς, ταῦτα πάντα ἐποίησάν με νὰ παρακαλέ-

σω τὸν φίλον νά μοι παραχωρήσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ὁ μὲν φίλος ἄσμενος παρεχώρησέ μοι τὸ βιβλίον, ἐγὼ δὲ μετὰ ζήλου καὶ ἐπιστασίας, καθ' ὅσον ἠδυνάμην, ἀνέγνων. Ἀλλὰ τὰς μὲν ἀπορίας εὗρον τὰς αὐτὰς καὶ ἔτι χαλεπωτέρας, καθὰ ἐνθυμοῦμαι, ἡ δὲ Ἀθηναϊκὴ ἔκδοσις δὲν ἦτο ἱκανὴ νά με βοηθήσῃ εἰς λύσιν.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐκδόσεως οὐδεμίαν προτίθεμαι κρίσιν νὰ ποιήσω ἐνταῦθα, ἢ μόνον νὰ ἀναφέρω ἐν παρόδῳ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς περὶ μὲν τὴν τύπωσιν ἐγένετο ἀμελής, περὶ δὲ τὴν ἑρμηνείαν πολλὰ παρέλιπε δέον μὴ παραλιπεῖν. Ἔτι δὲ, ὅπου ἠθέλησε νὰ ἅψηται τῆς κριτικῆς, καὶ ἐνταῦθα ἐνιαχοῦ ὁρμητικὸς ἐφάνη· οἷον ἐν § 17. τὸ «*Οὐκοῦν* καλόν σοι δοκεῖ... ἀνθρώποις; » διορθοῖ ἄνευ βοηθείας, ὡς φαίνεται, χειρογράφου εἰς «*Οὔκουν*....», ὡς ἐὰν μὴ γίνηται ἐρώτησις καταφατικὴ ἐπὶ προσδοκίας καταφατικῆς ἀποκρίσεως, ὅτε παρὰ δόξαν δίδεται ἀποφατική. Θαυμάζω, ὅτι δὲν διώρθωσε καὶ τὸ ἐν τέλει τῆς § 66· «Οὐκοῦν τοῦτο δὴ καὶ τὸ ἀγανακτητόν; », διότι αἱ περιστάσεις τῆς ἐρωτήσεως εἶναι αἱ αὐταὶ, οἷαι καὶ τῆς πρώτης. Ἐν δὲ § 8· «ὁ τὰ ποῖα τῶν ζώων γράφων καὶ ποῦ; » ὁ **Van Heude** διορθοῖ τὸ «ποῦ;» εἰς «ποῖ' οὗ;» Ταύτην λοιπὸν τὴν ἀλογωτάτην διόρθωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐξελέξατο ὁ ἡμέτερος ἐκδότης.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκδόσεως. Μανθάνω δὲ, ὅτι ἐγένοντο ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπικρίσεις αὐτῆς. Ἀλ-

λ' ἡμεῖς ὅλως ἀγνοοῦμεν τὰ ἐν τῇ πατρίδι γῇ ἐκδιδόμενα συγγράμματα, ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἐνταῦθα βιϐλιοπωλείοις. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αἴτιον, δι' ὃ πολὺ βραδέως περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκδοσις.

Ἐπανέρχομαι δὲ ἤδη, ὅθεν κατέλιπον τὸν λόγον. Μὴ δυνηθεὶς λοιπὸν νὰ λύσω τὰς ἀπορίας μου ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ ἐκδόσει, κατέφυγον εἰς ἄλλας, ἃς εἶχον προχείρους. Ἀλλὰ καὶ τῇ τούτων βοηθείᾳ οὐδὲν κατώρθωσα. Ἐπείσθην δ' ὅμως, ὅτι αἱ ἀπορίαι αὗται εἶναι κοιναὶ πᾶσι τοῖς φιλολόγοις. Τότε μοὶ ἐπῆλθεν ἀκράτητος ἡ φιλοτιμία, ὅπως πειραθεὶς τῶν ἰδίων ἐμαυτοῦ δυνάμεων, καίπερ σμικρῶν, κατανοήσω καὶ ἑρμηνεύσω τὰ τέως ἄπορα χωρία τοῦ Πλάτωνος Γοργίου· καὶ ὡς ἔγωγε πέποιθα, κατώρθωσά τι.

Τὰ χωρία τοῦ Γοργίου, ὧν ἡ ἔννοια δὲν εἶναι μέχρι τοῦδε σαφής, εἶναι τὰ ἑξῆς·

α) (§ 8.) «Ὥσπερ ἂν εἰ ἐτύγχανόν σε ἐρωτῶν, τίς ἐστι τῶν ζωγράφων Ζεῦξις, εἴ μοι εἶπες, ὅτι ὁ τὰ ζῶα γράφων, ἆρ' οὐκ ἂν δικαίως σε ἠρόμην, ὁ τὰ ποῖα τῶν ζώων γράφων καὶ ποῦ;»

ϐ) (§ 16.) «Τί δέ, ὦ Σώκρατες; Οὕτω καὶ σὺ περὶ ῥητορικῆς δοξάζεις, ὥσπερ νῦν λέγεις; ἢ οἴει, ὅτι Γοργίας ᾐσχύνθη σοι μὴ προσομολογῆσαι τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα μὴ οὐχὶ καὶ τὰ δίκαια εἰδέναι καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθά, καὶ ἐὰν μὴ ἔλθῃ ταῦτα εἰδὼς παρ' αὐτόν, αὐτὸς διδάξειν

ἔπειτα; ἐκ ταύτης ἴσως τῆς ὁμολογίας ἐναντίον τι συνέβη ἐν τοῖς λόγοις· τοῦθ' δ' δὴ ἀγαπᾷς αὐτὸς ἀγαγὼν ἐπὶ τοιαῦτα ἐρωτήματα. Ἐπεὶ τίνα οἴει ἀπαρνήσεσθαι μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν ἐπίστασθαι τὰ δίκαια καὶ ἄλλους διδάξειν;»

γ) (§ 20.) «Ὅπερ μέντοι λέγω, διέστηκε μὲν οὕτω φύσει· ἅτε δὲ ἐγγὺς ὄντων φύρονται ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες, καὶ οὐκ ἔχουσιν ὅ τι χρήσονται οὔτε αὐτοὶ ἑαυτοῖς, οὔτε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τούτοις· καὶ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἐπεστάτει, ἀλλ' αὐτὸ αὑτῷ, καὶ μὴ ὑπὸ ταύτης κατεθεωρεῖτο καὶ διεκρίνετο ἥ τε ὀψοποιικὴ καὶ ἡ ἰατρική, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἔκρινε σταθμώμενον ταῖς χάρισι ταῖς πρὸς αὐτό, τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου ἂν πολὺ ἦν, ὦ φίλε Πῶλε,— σὺ γὰρ τούτων ἔμπειρος — ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν τῷ αὐτῷ, ἀκρίτων ὄντων τῶν τε ἰατρικῶν καὶ ὑγιεινῶν καὶ ὀψοποιικῶν.»

δ) (§ 46.) «Τί δὲ αὐτῶν, ὦ ἑταῖρε; ἢ τί; ἄρχοντας ἢ ἀρχομένους;»

ε) (§ 60.) «Τί γὰρ ὄφελος, ὦ Καλλίκλεις, σώματί γε κάμνοντι καὶ μοχθηρῶς διακειμένῳ σιτία πολλὰ διδόναι καὶ τὰ ἥδιϛα ἢ ποτὰ ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν, ὃ μὴ ὀνήσει αὐτὸ ἔσθ' ὅτε πλέον ἢ τοὐναντίον, κατά γε τὸν δίκαιον λόγον, καὶ ἔλαττον;»

Α'.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.

Ἅπασα ἡ δυσκολία τοῦ χωρίου τούτου ἵσταται ἐν τῷ τελευταίῳ μορίῳ «*Ποῦ*;», ὃ μέχρι τοῦδε ἀνεξήγητον ἔμεινεν. Τῶν δὲ ἑρμηνευτῶν οὐ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν κυριολεκτικὴν αὐτοῦ σημασίαν, οἱ μὲν ἐτράπησαν εἰς συνεκδοχικὰς σημασίας, οἱ δὲ εἰς διορθώσεις, ἀμφοτέρας ἀτυχεῖς.

Ὁ μὲν ἡμέτερος Κοραῆς «οἴεται γεγράφθαι πάλαι· τοῦ, τουτέστι, τίνος υἱός ἐστιν ὁ ζωγράφος Ζεῦξις. Παραπλησίως (λέγων) καὶ ἀνωτέρω ἑτέρου ζωγράφου μνημονεύσας, καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ προσεδήλωσεν (Ἀριςοφῶν ὁ Ἀγλαοφῶντος)». Ἀλλὰ ἐκεῖ μὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁρισθῇ ὁ Ἀριςοφῶν ἁπλῶς ὡς ἄνθρωπος, ἐνταῦθα δὲ ὁ Σωκράτης ἀπαιτεῖ νὰ ὁρισθῇ ὁ Ζεῦξις ὡς ζωγράφος, ἐρωτῶν «τίς ἐστι τῶν ζωγράφων ὁ Ζεῦξις».

Ἡ δὲ εἰκασία τοῦ Heindorf «πόσου» ἀντὶ τοῦ «ποῦ» ὁρίζει μὲν τὸν Ζεῦξιν ὡς τεχνίτην (διότι ἀναφέρεται ὁ Ζεῦξις καὶ ὡς πωλῶν εἰς μεγάλην ἀξίαν τὰς εἰκόνας, ἃς ἔγραφε), δὲν ὁρίζει δὲ, ὡς ὑποπτεύει ὁ Σωκράτης, ὅτι ἐννοεῖ ὁ Γοργίας, τὴν «*ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς πειθώ*». Ὁ Σωκράτης, κατανοήσας ἤ, ὡς αὐτὸς λέγει, ὑποπτεύσας, ὅτι ὁ Γοργίας διανοεῖται τὸν ὁρισμὸν τῆς ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς πειθοῦς οὕτως (§ 9.)· «*Ἡ ἐκ τῆς ῥητορικῆς πειθώ ἐστιν*

ἐκείνη, ἣ γίνεται ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὄχλοις, καὶ περὶ τούτων, ἅ ἐστι δίκαιά τε καὶ ἄδικα», τοιοῦτον ὁρισμὸν ὑποπτεύσας ὅτι ἐννοεῖ ὁ Γοργίας καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς αὐτοῦ διανοίας, φέρει σὺν τοῖς ἄλλοις ὡς τύπον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ζωγράφου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ὁρίσῃ ὁ Γοργίας τὴν πειθώ. Ὅτι δὲ ὁ ὁρισμὸς, ὃν ἔδωκεν ὁ Γοργίας, εἶναι ἐκεῖνος, ὃν ὑπώπτευεν ὁ Σωκράτης, αὐτὸς μαρτυρεῖ (αὐτόθι)· «Σωκρ. *Καὶ ἐγώ τοι ὑπώπτευον ταύτην σε λέγειν τὴν πειθὼ καὶ περὶ τούτων, ὦ Γοργία»*. Τὸ κατὰ τὴν διόρθωσιν ἄρα τοῦ Heindorf «πόσον ἐπώλει ὁ ζωγράφος τὰς εἰκόνας» οὐδεμίαν ἔχει χώραν κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ Γοργία.

Ἡ δὲ διόρθωσις τοῦ «ποῦ» εἰς «ποῖ' οὖ», ἣν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁ ἡμέτερος ἐν Ἀθήναις ἐκδότης τοῦ Γοργίου παρεδέξατο, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ ἀντικατέστησεν, ὡς ἐναντία τοῖς λογικοῖς ὁρισμοῖς, καθ' αὐτὴν εἶναι ἀποῤῥιπτέα.

Πρῶτος ὁ Marsilius Ficinus μετέφρασε τὸ «ποῦ» quo pacto (τίνι τρόπῳ;)· καὶ φαίνεται, ὅτι αὐτὸς κατ' ἰδίαν διόρθωσιν μετέφρασεν οὕτως. Πολλοὶ δ' ἔπειτα ὄχι μόνον ἠκολούθησαν τὴν μετάφρασιν ταύτην τοῦ Ficini, ἀλλὰ καὶ τὴν διόρθωσιν «πῶς» ἀντὶ «ποῦ» συνέστησαν. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ὁ τρόπος φέρεται ὡς προσὸν καὶ τῆς ῥητορικῆς πειθοῦς, ἀλλ' ὄχι ἐν τῷ ὁρισμῷ, ὃν δίδει ὁ Γοργίας (περὶ οὗ εἴπομεν ἀνωτέρω), ἀλλ' ἐν τῷ ὁρισμῷ, ὃν εὑρίσκει ὀλίγον ὕστερον (ἐν τέλει τῆς αὐτῆς §) αὐτὸς ὁ Σω-

κράτης διαλεγόμενος· «Σωκρ. *Ἡ ῥητορικὴ ἄρα, ὡς ἔοικε, πειθοῦς δημιουργός ἐστι πιστευτικῆς κ.τ.λ.*». Διὸ τὸ «*πῶς;*» δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀναγκαῖον, ὅσον τὸ «ποῦ», ὡς δειχθήσεται ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἡ δὲ τοῦ Ast συνεκδοχικὴ ἑρμηνεία «welche thiere malt er, und von welcher seite malt er sie, d. h. was stellt er an ihnen dar», ἤτοι «Ποῖα ζῶα ζωγραφεῖ, καὶ ἐκ τίνος μέρους ζωγραφεῖ αὐτὰ, τουτέστι, τίνας χαρακτῆρας ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνει;», ἡ ἑρμηνεία, λέγω, αὕτη πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶναι καὶ, ὡς ἕτεροι παρετήρησαν, αὐθαίρετος.

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου διάφοροι γνῶμαι, ἃς ἐκ τοῦ προχείρου ἠδυνήθην νὰ συλλέξω. Περιεπλανήθησαν δὲ οἱ τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι σοφοὶ ἄνδρες ἀρχόμενοι ἐκ τοῦ παλαιοῦ Σχολιαστοῦ (ὅστις τὸ «ποῦ» ἑρμηνεύει «ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ»)· διότι εἰς οὐδενὸς, ὡς φαίνεται, τὸν νοῦν ἦλθε νὰ παραβάλωσι τὸν ζητούμενον ὁρισμὸν τοῦ ζωγράφου πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς πειθοῦς, ὃν εἰσαγόμενος ὑπὸ τοῦ Σωκράτους δίδει ὁ Γοργίας, ἀλλ' ἅπαντες καθ' ἑαυτὸν ἠρεύνων αὐτόν.

Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν ἐν παραθέσει τὸν κατὰ Γοργίαν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς πειθοῦς πρὸς τὴν ζωγραφικὴν τοῦ Ζεύξιδος. *Ἡ ῥητορικὴ πείθει* (οἷον ἐνζωγραφεῖ) *τά τε δίκαια καὶ ἄδικα οὕτως, ὡς ἡ Ζευξικὴ τέχνη ζωγραφεῖ ἀνθρώπους* (1). Τὸ μὲν λοιπὸν «*πείθειν τὴν ῥη-*

(1) Λέγω «ἀνθρώπους» ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐρώτησιν

τορικὴν» παραβάλλει πρὸς τὸ «*ζωγραφεῖν τὸν Ζεῦξιν*», τὰ δὲ «*δίκαια καὶ ἄδικα*» πρὸς τὰ «*ζωγραφήματα*» (ἀνθρώπους). Ἀλλ' ἐν τῷ ὁρισμῷ τῆς πειθοῦς πρόσεστιν ἔτι καὶ ὁ τόπος «*Πειθοῦς τῆς* (ποιουμένης ἢ γινομένης) *ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὄχλοις*». Ἐκ τούτου λοιπὸν συμπεραίνεται, ὅτι καὶ ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ ζωγράφου εἶναι ἀναγκαῖον τὸ «*ποῦ*» ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ, ἵνα σημάνῃ ὄχι ποῦ διέτριβεν ὁ Ζεῦξις ἐργαζόμενος (διότι δὲν ζητεῖται ὁ ὁρισμὸς τοῦ Ζεύξιδος, ἀλλὰ ὁ ὁρισμὸς τῆς τέχνης), ἀλλὰ ποῦ (ποῦ ἐπάνω ἐγίνετο ἡ τέχνη) ἐζωγράφει. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ οἱ ζωγράφοι ἐζωγράφουν ἢ ἐπὶ τοίχοις (ναῶν ἢ ἄλλων οἰκοδομημάτων) ἢ ἐπὶ πλαξὶν ἢ (διὰ νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τοὺς εὐτελεῖς ζωγράφους) ἐν ἀγγείοις, διὰ ταῦτα ἡ ἀπόκρισις εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος «*ποῦ*» πρέπει νὰ γίνῃ· «*ἐν πλαξίν*». Ἀναφέρεται μὲν ὁ Ζεῦξις καὶ ὡς τοιχογράφος, ἀλλ' ἐπὶ πινακογραφίαις ἐδοξάσθη.

Ἡ ὁμοίωσις ἄρα εἶναι αὕτη· «Ὥσπερ ἡ τέχνη τοῦ Ζεύξιδος ζωγραφεῖ ὡρισμένα ἀντικείμενα (ποῦ;) ἐν ταῖς πλαξίν, οὕτω καὶ ἡ πειθὼ τῆς ῥητορικῆς ζωγραφεῖ (πείθει) τὰ δίκαια καὶ ἄδικα (ποῦ;) ἐν ταῖς ψυχαῖς τοῦ δικαστικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ὄχλου.» Ἡ παραβολὴ τῆς ψυχῆς τοῦ τότε ἀμαθοῦς ἢ δικαστικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ ὄχλου

«τὰ ποῖα τῶν ζώων», διότι ὁ Ζεῦξις ἐφημίζετο καὶ δι' ἄλλα καὶ πρὸ πάντων διότι ἐσπούδαζε νὰ παριστάνῃ τὸ τέλειον τοῦ γυναικείου κάλλους.

πρὸς τὴν ἄγραφον πλάκα ἔχει κάλλιστα. Παραβάλλων δέ τις τὸ «πείθειν» πρὸς τὸ «ζωγραφεῖν» δὲν πρέπει νὰ ἀφορᾷ πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς λέξεως (*«πείθειν τινά τι»* ἢ *«πείθειν τινὰ εἴς τι»*), ἀλλὰ πρὸς τὴν κυρίαν καὶ ἀρχικὴν σημασίαν, ἥτις εἶναι *«ἐμποιῶ, ἐντυπῶ τινί τι.»* Τὴν κατὰ σημασίαν σύνταξιν τῆς λέξεως ἐτήρησαν οἱ Λατῖνοι ἐν τῇ ταὐτοσημάντῳ «suadere alicui aliquid.»

Β'.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ διαφωνοῦσιν αἱ διάφοροι ἐκδόσεις κατὰ τὴν στίξιν· διότι συνήθως στίζεται οὕτω· *«διδάξειν ἔπειτα; ἐκ ταύτης ἴσως»*. Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς ὀρθῶς παρατηρεῖ· *«Ἔοικε μὲν τοι ταὐτὸν εἶναι τὸ λεγόμενον ὧδε τῷ ἀνωτέρω* (περὶ τὰ μέσα τῆς § 14.) *ἢ ὕστερον μαθόντα παρὰ σοῦ»*. Ἕτεροι δὲ στίζουσι μετὰ τὸ *διδάξειν*.

Ἡ δὲ διαφωνία τῶν ἑρμηνευτῶν ὡς πρὸς τὸν νοῦν τοῦ χωρίου εἶναι ὅλως ἀσυμβίβαστος. Ὁ μὲν **Marsilius Ficinus** μεταφράζει ἀπὸ τῆς λέξεως *ἢ οἴει* κτλ. *an magis*

putas, Gorgiam pudore quodam adductum concessisse tibi rhetorem justa, honesta et bona etiam nosse, tum, si quis earum rerum imperitus ad ipsum accedat, eum se esse docturum? Ex qua forsitam concessione deinde contrarium est. Ὁ Λατῖνος μεταφραστὴς φαίνεται, ὅτι ἔχει ταύτην τὴν ἔννοιαν· «Μὴ νόμιζε, Σώκρατες, ἐκ τῆς ἀντιφάσεως, εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ Γοργίας, ὅτι ὁ ῥητορικὸς ἀνὴρ ἀληθῶς μὲν δὲν γινώσκει τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθά, ὁ δὲ Γοργίας ἐξ ἐντροπῆς μόνον ὡμολόγησεν, ὅτι γινώσκει αὐτά.»

Κάλλιον μεταφράζει ὁ Γερμανὸς (ἔκδ. Λειψ. 1857.). «Oder meinst du dass, weil Gorgias sich scheute zu leugnen, dass der Redecundige das gerechte, Schöne und Gute kennen müsse, und wenn Jemand ohne Kenntniss desselben zu ihm käme, dass er selbst ihn belehren werde, sich villeicht aus diesem Zugeständniss ein Widerspruch in der Rede herausstellt.» Κατὰ τὴν μετάφρασιν ταύτην ὁ Πῶλος λέγει, ὅτι «ἡ ἀντίφασις αὕτη δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀντίφασις· διότι ὁ Γοργίας περιέπεσεν εἰς ταύτην ἐκ τοῦ φόβου, μήπως, ἐὰν ἤθελεν ὁμολογήσῃ, ὃ διενοεῖτο, χλευάσωσιν αὐτὸν οἱ παρόντες, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ ῥητορικὸς καὶ αὐτὸς γινώσκει τὰ δίκαια, τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθά, καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διδάσκει». Ἡ δὲ κατὰ ταύτην τὴν μετάφρασιν σύνταξις οὐδὲν ἀνώμαλον ἔχει· διότι ἕκαστος βλέπει, ὅτι, ἐὰν τὸ ῥῆμα «οἴει» θεωρηθῇ

ὡς παρενθετικὸν «*ὡς οἴει*», ἡ σύνταξις εὐοδοῦται τῆς ἐννοίας μὴ μεταβαλλομένης. Καὶ ὁ μεταφραστὴς βεβαίως μὲν ἔγνω τοῦτο, μετέφρασε δὲ «meinst du, dass . . . sich . . . ein Widerspruch inder Rede heraustellt». διότι ἐθεώρησεν αὐτὸ οὕτω μεταφρασθὲν ὡς εὐκαταληπτότερον.

Καὶ ὅμως ἡ ἔννοια τοῦ Γερμανοῦ μεταφραστοῦ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ τοῦ συγγραφέως· διότι παραλείπω, ὅτι κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μεταφράσεως ἡ λέξις «*ἴσως*» ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὸ «*οἴει*», οὕτως, «*ἢ ἴσως οἴει, ὅτι*», ἢ ὥσπερ ἔχει τὸ κείμενον· «ἐκ ταύτης *ἴσως* τῆς ὁμολογίας.» Ἐκ τῆς θέσεως λοιπὸν τοῦ «*ἴσως*» ἐγὼ τοὐλάχιστον συμπεραίνω, ὅτι ἡ ἐν τῇ προτάσει, ἐν ᾗ τὸ «*ἴσως*», εἰκασία ἀνήκει εἰς τὸν Πῶλον καὶ δὲν εἶναι εἰκασία τῆς δοξασίας τοῦ ἐρωτωμένου, ὡς συμβαίνει κατὰ τὴν μετάφρασιν.

Ἀλλὰ καὶ παραλειπομένης τῆς περὶ τὴν θέσιν τῶν λέξεων ἀκριβολογίας, ὁ μεταφραστὴς καὶ τῆς ὅλης ἐννοίας τοῦ χωρίου ἀπεπλανήθη· διότι νομίζει, ὅτι ὁ Πῶλος κύριον σκοπὸν ἐνταῦθα προτίθεται νὰ δικαιολογήσῃ τὸν Γοργίαν διὰ τὴν ἀντίφασιν, εἰς ἣν περιέπεσε καὶ ὅτι δι' οὐδὲν ἄλλο ταράσσεται καὶ λυπεῖται, ἢ διὰ τὴν ἀντίφασιν ταύτην. Ἡ ἀληθὴς ὅμως ἔννοια δὲν εἶναι αὕτη. Ὁ Γοργίας ἄλλον σκοπὸν προτίθεται καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν ταράσσεται, ὡς δειχθήσεται ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Οἱ περὶ τὸν Γοργίαν σοφισταὶ δοξάζουσιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ εἶναι τέχνη *Παντοδύναμος*. Δι' αὐτῆς *Δύναται*

τις (1) καὶ τυράννους νὰ ἐκβάλλῃ τῶν πόλεων καὶ τὰς πόλεις νὰ καθισταίνῃ ἐλευθέρας καὶ ἑαυτὸν μὲν ἕκαστος νὰ ποιῇ τῶν ἄλλων ἄρχοντα, δούλους δὲ ἑαυτοῦ τοὺς πλουσίους, τοὺς τεχνίτας, τοὺς ἰατρούς· καὶ ἐν γένει ἡ τέχνη αὕτη δύναται κατὰ τοὺς σοφιστὰς νὰ πράττῃ πάντα καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα. «Ἡ *ῥητορικὴ* (ἀπὸ τέλους τῆς § 6. μέχρι τέλους τῆς § 7.) *διαπράττεται τῷ λόγῳ τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων καὶ ἄριστον· ὅπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ αἴτιον ἅμα μὲν ἐλευθερίας αὐτοῖς τοῖς ἀνθρώποις, ἅμα δὲ τῶν ἄλλων ἄρχειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει ἑκάστῳ. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ πείθειν τοῖς λόγοις καὶ ἐν δικαστηρίῳ δικαστὰς καὶ ἐν βουλευτηρίῳ βουλευτὰς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστάς· καίτοι ἐν ταύτῃ τῇ δυνάμει δοῦλον μὲν ἕξεις τὸν ἰατρόν, δοῦλον δὲ τὸν παιδοτρίβην. Ὁ δὲ χρηματιστὴς ἄλλῳ μὲν ἀναφανήσεται χρηματιζόμενος καὶ οὐχ αὑτῷ, ἀλλὰ σοὶ τῷ δυναμένῳ λέγειν τε καὶ πείθειν τὰ πλήθη*».

Ταύτην λοιπὸν τὴν παντοδυναμίαν τῆς ῥητορικῆς ἀκού-

(1) Ἔγραψα τὰς λέξεις π α ν τ ο δ ύ ν α μ ο ς καὶ δ ύ ν α τ α ι μεγάλοις γράμμασιν, ἵνα ποιήσω τὸν ἀναγνώστην προσεκτικὸν εἰς τὴν κατὰ Πλάτωνα ἔννοιαν τῆς λέξεως «δ ύ ν α σ θ α ι», ἥτις λέγεται (ὡς ἐν τῷ πρὸς Πῶλον διαλόγῳ ἀποδεικνύεται ἐν § 21, 22, 23, 24.) ἐπὶ ὠφελίμων, ἤτοι ἀγαθῶν, καλῶν καὶ δικαίων, καὶ οὐχί, ὡς καταχρηστικῶς ἐννοοῦσιν οἱ Σοφισταὶ τὴν λέξιν, ἐπὶ οἱωνδήποτε πράξεων, ὅτε εἶναι ταὐτὸν τῷ μ α ί ν ε σ θ α ι.

νίζεται ὁ Σωκράτης νὰ καταπολεμήσῃ καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ῥητορικὴν ὄχι μόνον ἄνευ τινὸς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ οὐτιδανὴν καὶ ἄχρηστον. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ μῦθος τοῦ διαλόγου ὡς δράματος· «*Νὰ καταβάλῃ ὁ Σωκράτης ὡς ἥρως τὴν παντοδυναμίαν τῆς ῥητορικῆς*». Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ μύθου συμβαίνουσιν ἐν τῷ μεταξὺ πολλαὶ ἄλλαι δέσεις καὶ λύσεις, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συζητήσεις καὶ λύσεις πολλῶν ὑψηλῶν καὶ καλλίστων φιλοσοφικῶν ζητημάτων.

Τί λοιπὸν μηχανᾶται ὁ ἥρως; Ἀναγκάζει τὸν ὑπὲρ τῆς παντοδυναμίας τῆς ῥητορικῆς ἀγωνιζόμενον Γοργίαν νὰ δώσῃ ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς, καὶ ὁρίζει αὐτὴν οὕτω πως· «Ἡ ῥητορικὴ πείθει τὰ πλήθη νὰ πράττωσι μὲν τὰ δίκαια, νὰ φεύγωσι δὲ τὰ ἄδικα» (1). Εὐθὺς λοιπὸν δόντος τοῦ Γοργίου τοιοῦτον ὁρισμὸν, ἀπώλεσεν ἡ ῥητορικὴ τὸ ἥμισυ τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως, ἀφῃρέθη δηλονότι ἀπ' αὐτῆς ἡ δύναμις τοῦ ἀδικεῖν.

Ὁ δὲ Γοργίας οὐ κατιδὼν τὴν τοιαύτην πληγὴν τῆς ῥητορικῆς, ὡς ὑγιοῦς οὔσης μετὰ μεγαλαυχίας διηγεῖται πάλιν τὰ θαύματα τῆς παντοδυναμίας (§ 11.), καὶ ἐπὶ

---

(1) Ταύτην τὴν ἔννοιαν ἔχει ὁ ὁρισμὸς, ὡς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ προηγηθείσῃ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου διαλέξει ἐξηγεῖται· «Ἐγὼ τοίνυν σοῦ τότε ταῦτα λέγοντος ὑπέλαβον, ὡς οὐδέποτε ἡ ῥητορικὴ ἂν εἴη ἄδικον πρᾶγμα, ὅ γε ἀεὶ περὶ δικαιοσύνης τοὺς λόγους ποιεῖται».

τέλους συμβουλεύει τοὺς ῥήτορας νὰ μὴ μεταχειρίζωνται τὴν ῥητορικὴν ἐπὶ ἀδικίᾳ· διότι, λέγει, δὲν πρέπει. Τότε λέγει ὁ Σωκράτης· Ἐπίσχες. Δὲν βλέπεις, ὅτι δὲν δύνασαι ἔτι νὰ συμβουλεύῃς τοὺς ῥητορικοὺς νὰ μὴ ἀδικῶσιν; Δὲν καταλαμβάνεις, ὅτι ὁ ῥήτωρ κατὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς, ὃν σὺ αὐτὸς ἔδωκας, οὔτε δύναται, οὔτε θέλει νὰ ἀδικήσῃ; Τί κομπάζων λέγεις, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀδικῇ ὁ ῥήτωρ; Ὁ Γοργίας καθορᾷ τότε (ἐν τέλει τῆς § **12.**) τὴν πληγὴν τῆς ῥητορικῆς, καί, πρὶν ἢ γένῃ φανερὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παροῦσι, ζητεῖ εὔσχημον τρόπον ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' οἱ παρόντες (ἐν ἀρχῇ τῆς § **13.**) ὀπαδοὶ καὶ μὴ τοῦ Γοργίου κωλύουσιν αὐτόν, καὶ ὁ Γοργίας ὑπὸ φιλοτιμίας ἐξακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα μέχρι θανάτου.

Ἐπιμείνας λοιπὸν ἔτι ἐν τῷ σταδίῳ, ἐρωτᾶται παρὰ τοῦ Σωκράτους (περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς § **14.**)· Ἀληθῆ ἔδωκας τὸν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς, καὶ ἑπομένως ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ ὁ ῥήτωρ τὰ δίκαια καὶ ἄδικα, τὰ καλὰ καὶ αἰσχρά, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά; ἢ ψευδῆ ἔδωκας αὐτόν, καὶ ἑπομένως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ ὁ ῥήτωρ αὐτά, ἀλλὰ μὴ εἰδὼς νὰ νικᾷ ἐν τῷ ὄχλῳ τοὺς εἰδότας τὰ δίκαια; ὡς νικᾷ καὶ τοὺς ἐπιστήμονας τῶν ἄλλων τεχνῶν.

Ὁ Γοργίας ἐνταῦθα ἠδύνατο νὰ ἀποκριθῇ τὸ δεύτερον καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀγῶνα, λέγων ὅτι· «Ἐγὼ μὲν δὲν ἔδωκα ὀρθὸν τὸν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς· ἀλλὰ σύ, ὦ Σώκρατες, τίνα αὐτὴν φῂς εἶναι;» ὡς ποιεῖ ὁ Πῶλος

ἐν § 17. Φανερὸν δὲ καὶ παντί, ὅτι τότε τὰ μετὰ τοῦ Πώλου λυόμενα ζητήματα ἔμελλον νὰ λυθῶσι μετὰ τοῦ Γοργίου καὶ δὲν ἤθελεν ὑπάρξῃ ποικιλία σκηνῶν καὶ προσώπων ἐν τῷ διαλόγῳ ὡς ἐν δράματι. Ὁ Γοργίας λοιπὸν ἠδύνατο νὰ ἀποκριθῇ τὸ δεύτερον, ἀλλ' ἐνόμισεν ἀξιοπρεπέστερον νὰ γένῃ ἡ ἧττα φανερά, ἢ νὰ ἀναιρέσῃ τόσον αἰσχρῶς, ὅσα αὐτὸς ὡμολόγησεν.

Ἀποκρίνεται λοιπόν, ὅτι καὶ αὐτὸς γινώσκει τὰ δίκαια καὶ ἄδικα καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διδάσκει αὐτά, καὶ ἐπομένως ἀνάγκη ὁ ῥήτωρ νὰ γινώσκῃ τὰ δίκαια. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἀποκρίσεως ὁμολογεῖ καὶ τὰ ἑπόμενα αὐτῇ, ὅτι δηλαδὴ ὁ ῥητορικὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἦναι δίκαιος καὶ ἐκ τούτου μηδέποτε νὰ θέλῃ μήτε νὰ δύναται νὰ πράττῃ ἄδικα (1).

Ἀφ' οὗ δὲ ἐκ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως (§ 15.) τῶν ἀποδείξεων ἐποίησε τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὁ Σωκράτης (ἐν τέλει τῆς § 15.), ὅτι ὁ ῥητορικὸς ἀδύνατον εἶναι νὰ μεταχειρίζηται ἀδίκως τὴν ῥητορικὴν καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἀδικῇ· καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ ῥητορικὴ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄδικον πρᾶγμα (*«Οὐδέποτε ἂν εἴη ἡ ῥητορικὴ ἄδικον πρᾶγμα»*), καὶ ὅτι οὕτω ἡ ῥητορικὴ ἀπώλεσε τὸ ἥμισυ τῆς παντοδυναμίας· ἀφ' οὗ, λέγω, ταῦτα πάντα ἐγένοντο κατάδηλα, ὁ μὲν Γοργίας ὡς οὐκέτι ἔχων δυνάμεις σιωπῶν

---

(1) Ἀνάγνωθι τὰς μαρτυρίας, εἰς ἃς στηρίζεται ἡ ἀπόδειξις αὕτη, ἐν τοῖς εἰς τὸ τρίτον χωρίον γεγραμμένοις.

ὁμολογεῖ τὴν ἧτταν· ὁ δὲ Πῶλος, ἰδὼν αἴφνης τὴν ἀκρωτηρίασιν τῆς ἐρατῆς παντοδυναμίας, μένει ἐμβρόντητος, ἀναπηδᾷ, ἀποδύεται, προκαλεῖται τὸν ἀντίπαλον ἐκ νέου εἰς τὸν ἀγῶνα, κηρύσσει, ὅτι δι' ἀπάτης καὶ οὐ δι' ἀνδρίας ἐνίκησε τὸν Γοργίαν χρησάμενος ἀγροίκῳ δόλῳ, ἵνα ὁμολογήσῃ ψευδῶς, ὅτι ὁ ῥήτωρ καὶ διδάσκεται καὶ γινώσκει τὰ δίκαια, καὶ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ ὡς δίκαιον νὰ θεωρήσῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς καὶ τὰς ἄλλας περὶ τοῦ δικαίου ὁμολογίας ὡς μὴ γενομένας, νομίζων ὅτι οὕτω θὰ καταστήσῃ πάλιν τὴν ῥητορικὴν παντοδύναμον.

Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου, ἤτοι· Ὁ Πῶλος ταράσσεται ὄχι διότι ἡττήθη ὁ Γοργίας, ἀλλὰ διότι ἡ δύναμις τῆς ῥητορικῆς ἠλαττώθη κατὰ τὸ ἥμισυ (δηλονότι δὲν δύναται νὰ ἀδικῇ ὁ ῥήτωρ)· καὶ ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἵνα ἀγωνισθῇ ὄχι ὑπὲρ τῆς ἀξίας τοῦ Γοργίου, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς παντοδυναμίας τῆς ῥητορικῆς (ὅτι δύναται δηλαδὴ καὶ δίκαια καὶ ἄδικα νὰ πράττῃ). Ἵνα δὲ μὴ προσβάλῃ καὶ τὸν Γοργίαν κηρύσσων ἀναφανδὸν ὅτι ἔλεξε ψεύδη, ἀλλὰ μάλιστα δικαιώσῃ αὐτὸν, λέγει, ὅτι ὡμολόγησε τὴν ψευδῆ ταύτην ὁμολογίαν ὄχι ἀπὸ κακοηθείας, ἀλλ' ἀπὸ αἰσχύνης, καὶ ὅτι τῆς αἰσχύνης ταύτης ὁ Σωκράτης εἶναι αἴτιος, ὅστις ἤγαγεν εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα τὸν Γοργίαν ἐξεπίτηδες· καὶ λέγει ταῦτα οὐχὶ τοσοῦτον ὑπὲρ τοῦ Γοργίου, ἢ διὰ νὰ εἴπῃ ἀληθές τι, ὅσον ὅπως, ἐν ᾧ δικαιολογεῖ τὸ ψεῦδος τοῦ Γοργίου, πείσῃ συνάμα εὐκολώτερον τὸν Σωκράτην, ἐὰν ἔχῃ θάῤῥος νὰ

δεχθῇ τὴν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς αὐτὸν πάλην, νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀκύρους ὅλας τὰς ὁμολογίας τοῦ Γοργίου τάς τε περὶ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τὰς ἄλλας περὶ τῶν δικαίων.

Ὁ δὲ Σωκράτης, βλέπων τὴν προθυμίαν ταύτην τοῦ Πώλου νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸν ἀγῶνα, λέγει ἐν τοῖς ἑπομένοις· «*Εἴ τι κήδει τοῦ λόγου τοῦ εἰρημένου καὶ ἐπανορθώσασθαι αὐτὸν βούλει, ἀναθέμενος ὅ,τι σοι δοκεῖ, ἔλεγχέ τε καὶ ἐλέγχου, ἐάν μοι ἓν μόνον φυλάττῃς, τὴν μακρολογίαν ἐὰν καθέρξῃς.*»

Ἡ δὲ κατὰ λέξιν ἑρμηνεία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου ἔχει οὕτως·

Οὕτω καὶ σὺ . . . ὥσπερ νῦν λέγεις] «Καὶ σὺ πιστεύεις, ὅτι ὁ ῥήτωρ διδάσκεται καὶ γινώσκει τὰ δίκαια καὶ ἄδικα, τὰ καλὰ καὶ αἰσχρὰ, τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ, καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνεις καὶ δοξάζεις περὶ ῥητορικῆς, ὅτι οὐδέποτε δύναται νὰ ἦναι ἄδικον πρᾶγμα, καὶ ὅτι ὁ ῥητορικὸς ἀνὴρ ἀδύνατον εἶναι νὰ μεταχειρισθῇ ἀδίκως αὐτὴν καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἀδικήσῃ; τὴν ὁποίαν δόξαν δεικνύεις ἐν τοῖς νῦν λεχθεῖσιν (*ὥσπερ νῦν λέγεις*)». Ὁ Σωκράτης ἔδειξεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐπίστευσε τῷ Γοργίᾳ ὁμολογοῦντι, ὅτι ὁ ῥήτωρ γινώσκει τὰ δίκαια καὶ ἄδικα κ.τ.λ., καὶ ἐκ τούτου ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν δύναται νὰ ἀδικήσῃ. Εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποδείξεως ταύτης εἶναι μὲν πεπεισμένος καὶ ὁ Πῶλος, ἐπειδὴ δὲ μέγα κήδεται τῆς παντοδυναμίας τῆς ῥητορικῆς, διὰ τοῦτο σκώπτει τὸν Σωκράτην, διότι ἐπίστευσε τῷ Γοργίᾳ, ὡσανεὶ ἔλεγε· «Θαυμάζω σου, ὦ

Σώκρατες, εἰ ἀληθῶς δοξάζεις, ὅτι ὁ ῥήτωρ διδάσκεται καὶ γινώσκει τὰ δίκαια καὶ ἀγαθά». Κυρίως λοιπὸν σκώπτει καὶ ψέγει τὴν δόξαν τοῦ Σωκράτους, ὅτι δοξάζει ὅτι ὁ ῥήτωρ γινώσκει τὰ δίκαια καὶ ἄδικα κ.τ.λ. καὶ ὄχι τὴν δόξαν, ὅτι, ὑποτιθέντος ὅτι ὁ ῥήτωρ τῷ ὄντι γινώσκει τὰ δίκαια κ.τ.λ., δὲν δύναται νὰ ἀδικῇ· διότι ταύτην, ὡς εἶπον, παραδέχεται καὶ ὁ Πῶλος.— «*καὶ σὺ*» Αἱ λέξεις αὗται δύνανται νὰ σημαίνωσι καὶ ἁπλούστατα τοῦτο· «καὶ σὺ, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι». Ὅταν ὅμως τις ἐξετάσῃ καλῶς καὶ παραβάλῃ πρὸς τὸ ἐν τοῖς ἑπομένοις· «*τοῦθ' ὃ δὴ ἀγαπᾷς αὐτὸς ἀγαγὼν ἐπὶ τοιαῦτα ἐρωτήματα*» καὶ πρὸς τὸ ἐν § 38· «*Ἔφη γάρ που Γοργίαν ἐρωτώμενον ὑπὸ σοῦ... αἰσχυνθῆναι... καί σου κατεγέλα*», πείθεται ὅτι αἱ λέξεις «*καὶ σὺ*» ἔχουσι ταύτην τὴν ἔννοιαν «καὶ σὺ, ὅστις συναισθάνεσαι, ὅτι ἡ δοξασία σου αὕτη στηρίζεται εἰς ἀβέβαιον καὶ καταναγκαστικὴν μαρτυρίαν, ἤτοι ὁμολογίαν;» Τουτέστιν ὁ Πῶλος ἔχει τὴν ἰδέαν, ὅτι πᾶς ὅστις δήποτε εὑρεθῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Γοργίου, εἴτε γινώσκων εἴτε μὴ τὰ δίκαια, ἐρωτηθεὶς θὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ αὐτὸς γινώσκει καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διδάσκει, ὡς ὀλίγῳ παρακατιὼν λέγει· «*Ἐπεὶ τίνα οἴει ἀπαρνήσεσθαι μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν ἐπίστασθαι τὰ δίκαια καὶ ἄλλους διδάξειν;*». Τὴν αὐτὴν ἰδέαν νομίζει, ὅτι ἔχει καὶ ὁ Σωκράτης. Διανοεῖται λοιπὸν ὁ Πῶλος, ὅτι ἐὰν μὲν ἐγίνωσκεν ὁ Γοργίας τὰ δίκαια, ἢ μὴ, τοῦτο ἠγνόει ὁ Σωκράτης· ὅτι δὲ θὰ δώσῃ ἀπόκρισιν καταφατικὴν, τοῦτο ἐγίνωσκεν. Ἐγίνωσκε δ' ἔτι,

ὅτι ἡ ἀπόκρισις αὕτη δὲν εἶναι βεβαία ἀλήθεια, ἵνα ἐξ αὐτῆς συμπεράνῃ βεβαίαν τὴν αὐτοῦ δοξασίαν. Ὅθεν «Ὑποκρίνεσαι καὶ ἀπατᾷς (διανοεῖται ὁ Πῶλος), ὦ Σώκρατες, λέγων, ὅτι δοξάζεις οὕτω περὶ ῥητορικῆς». Ταύτην λοιπὸν τὴν διάνοιαν ἐκφράζει ὁ Πῶλος διὰ τῶν λέξεων «καὶ σύ».

Ἢ οἴει] «ἢ δοξάζεις οὕτω περὶ ῥητορικῆς». Τὸ «*οἴει*» εἶναι ἴσον τῷ ἀνωτέρω «*δοξάζεις*». Τὸ δὲ «*οὕτω*» παραληπτέον ἐκ τῆς ἡγουμένης ἐρωτήσεως. Ἀπὸ τῶν λέξεων τούτων μέχρι τέλους τοῦ χωρίου πειρᾶται ὁ Πῶλος πρῶτον μὲν νὰ ποιήσῃ ὀλίγῳ σαφεστέραν τὴν ἐν τῇ πρώτῃ ἐρωτήσει διάνοιαν αὐτοῦ· δεύτερον δὲ νὰ δικαιολογήσῃ μὲν τὸν Γοργίαν, ὅτι ὡμολόγησε ψευδῆ, νὰ δώσῃ δὲ ἅπασαν τὴν αἰτίαν τοῦ ψεύδους τῷ Σωκράτει, ἵνα οὕτω καὶ εὐκολώτερον πείσῃ αὐτὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰς ὁμολογίας.

Ὅτι Γοργίας ᾐσχύνθη σοι μὴ προσομολογῆσαι . . . αὐτὸς διδάξειν ἔπειτα] «διότι ὁ Γοργίας ἀπὸ αἰσχύνης ὡμολόγησεν, ὅτι ὁ ῥητορικὸς ἀνὴρ καὶ τὰ δίκαια γινώσκει καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθά, καὶ ὅτι, ἄν τις ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν μὴ εἰδὼς ταῦτα, αὐτὸς θὰ διδάξῃ αὐτὰ ἔπειτα». Τὸ «*ὅτι*» εἶναι αἰτιολογικὸν καὶ ὄχι ἀφηγηματικὸν ἢ εἰδικόν, ὡς ὁ Ficinus μεταφράζει.

Ὁ Πῶλος λέγει ὅτι ὁ Γοργίας ἀπὸ αἰσχύνης ὡμολόγησεν. Ἀλλὰ δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν· διότι ὁ Γοργίας ὡμολόγησεν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ταύτην τὴν ὁμολογίαν, ἵνα

μὴ ὡς παιδάριον ἀναιρέσῃ τὰ περὶ τὸν ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς. Λέγει δὲ ταῦτα ὁ Πῶλος, ἐπειδὴ νομίζει, ὅτι εὐκολώτερον θὰ πείσῃ τὸν Σωκράτην νὰ θεωρήσῃ δίκαιον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ ὀπίσω τὰς ὁμολογίας τοῦ Γοργίου.

Βλέπων καθ' ἑκάστην ὁ Πῶλος, ὅτι οἱ ῥήτορες ἐν ταῖς πόλεσι διὰ τῆς πειθοῦς πράττουσι καὶ δίκαια καὶ ἄδικα, σώζουσι δικαίους κινδυνεύοντας ὑπ' ἀδικίας καὶ ἀδίκους ὑπὸ δίκης, φονεύουσιν, ὃν ἂν δόξῃ αὐτοῖς, δημεύουσι καὶ τὰ πάντα πράττουσιν, ὅσα καὶ ὁ ἰσχυρότατος τύραννος· ταῦτα πάντα βλέπων νομίζει, ὅτι τὸ εὐκολώτατον πάντων εἶναι νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ῥητορικὴ εἶναι παντοδύναμος· καὶ διὰ τοῦτο φοβεῖται μεγάλως, μήπως ὁ Σωκράτης δὲν ἐνδώσῃ νὰ θεωρήσῃ ὡς μὴ δεδομένον παρὰ τοῦ Γοργίου τόν τε ὁρισμὸν τῆς ῥητορικῆς καὶ τὰς ἄλλας περὶ τῶν δικαίων ὁμολογίας. Δὲν γινώσκει ὅμως, ὅτι δοθεισῶν μὲν τῶν ὁμολογιῶν διέσωσεν ἡ ῥητορικὴ τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεως, ληφθεισῶν δὲ ὀπίσω θὰ ἀπολέσῃ τὸ ὅλον τῆς δυνάμεως καὶ αὐτὴ θὰ ἐξουδενωθῇ· ὅπερ γίνεται ἐν τῷ διαλόγῳ Σωκράτους πρὸς Πῶλον.

Ἡ δὲ ἀσυνήθης ἔκφρασις τοῦ χωρίου· «*ὅτι Γοργίας ᾐσχύνθη... διδάξειν ἔπειτα*» ἀντὶ τῆς «*ὅτι* (διότι) *Γοργίας αἰσχυνθεὶς* (ἐπειδὴ ᾐσχύνθη) *ὁμολογῆσαι τἀληθὲς προσωμολόγησε ψευδῶς τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα καὶ τὰ δίκαια κ.τ.λ.*», ἢ ἄλλης τινὸς ἐπὶ τὸ συνηθέστερον, δεικνύει τὴν ἀπορίαν τοῦ Πώλου, πῶς ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστερον νὰ λάβῃ ὀπίσω τὰς ὁμολογίας τοῦ Γοργίου.

Ἐκ ταύτης ἴσως... συνέβη ἐν τοῖς λόγοις] Ἡ πρότασις αὕτη οὔτε ἀντικείμενον τοῦ ἀνωτέρω «*οἴει*» εἶναι οὔτε παντάπασιν ἔχει σχέσιν τινὰ συντακτικὴν πρὸς τὸ «*οἴει*», ὡς ὁ Γερμανὸς μεταφραστὴς νομίζει, ἀλλ' εἶναι σχῆμα ἀσύνδετον, ὡσεὶ ἦν «*Ἐκ ταύτης γάρ, ὡς ἔοικεν (ἴσως)*, κ.τ.λ.»

— «ἐναντίον τι συνέβη ἐν τοῖς λόγοις». Ἐξεπίτηδες καὶ ἐνταῦθα διὰ τὸ εὐπρεπέστερον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Γοργίαν, ἐκφράζεται οὕτω, κρύπτων τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν· διότι κυρίως ἡ διάνοια αὐτοῦ εἶναι· «Ἐκ ταύτης γὰρ τῆς ὁμολογίας ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ Γοργίας συμβουλεύων τοὺς ῥήτορας νὰ μὴ ἀδικῶσι (§ 11.) *περιέπεσεν εἰς ἀντίφασιν* πρὸς τὰ περὶ τοῦ ὁρισμοῦ, καὶ οὕτως ἐξήχθη ὡς πόρισμα ἡ δοξασία σου, ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν δύναται νὰ ἀδικήσῃ».

Τοῦθ' ὃ δὴ ἀγαπᾷς] «Εἰς τὸ ὁποῖον (εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίφασιν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πόρισμα) βέβαια εἶσαι εὐχαριστημένος». — «Ἀγαπῶ τι» εὐχαριστοῦμαι εἴς τι. — Τὸ «*δὴ*» ἐτέθη πρὸς εἰρωνείαν. — «τοῦθ' ὃ» ἀναφέρεται κατὰ τὸ σχῆμα συνέσεως, ὄχι πρὸς ὃ σκοτεινῶς καὶ σοφιστικῶς ἔλεξεν, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο, ὃ ἔχει κεκρυμμένον ἐν τῇ διανοίᾳ. Ἔχει δὲ κεκρυμμένον, ὅτι «ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ Γοργίας ἔλεξεν ἐναντία ἑαυτῷ», καὶ μάλιστα ὅτι «ἀπεδείχθη ἀληθὴς ἡ δόξα τοῦ Σωκράτους, ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν δύναται νὰ ἀδικήσῃ» μ' ὅλον ὅτι ἀμφότερα εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότερα ἀπεδείχθησαν ἐκ ψευδοῦς ἢ τοὐλάχιστον ἀμφιβόλου ὁμολογίας (ὅπως σύνοιδεν ἑαυτῷ ὁ

Σωκράτης), διὰ τοῦτο περιπαίζων, λέγει «εἰς τὸ ὁποῖον τῷ ὄντι εἶσαι εὐχαριστημένος» *(ὃ δὴ ἀγαπᾷς)*.

Δύναταί τις νὰ ἀναφέρῃ τὸ «*τοῦθ' ὃ*» εἰς μόνον τὸ λεχθὲν, ἤτοι εἰς τὴν ἀντίφασιν τοῦ Γοργίου, καὶ νὰ ἐξαγάγῃ οὕτως ἔννοιαν ἁπλουςέραν· ἀλλ' ἡ ἀναφορὰ αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή· διότι ὁ λόγος εἶναι κυριώτερον περὶ τῆς δόξης τοῦ Σωκράτους.

Αὐτὸς ἀγαγὼν εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα] Τὸ «*ἀγαγὼν*» μετοχὴ ἐναντιωματική. Τὸ δὲ «*αὐτὸς*» ἐτέθη πρὸς τοιαύτην τινὰ ἔμφασιν· «σὺ ὁ ἴδιος, ὅστις ἐγίνωσκες τὸ ἄτοπον τῶν ἐρωτήσεων». Ὁ δὲ νοῦς· «μ' ὅλον ὅτι σὺ ὁ ἴδιος ἤγαγες τὸν Γοργίαν εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα καὶ σὺ αὐτὸς ἐγίνωσκες, ὅτι ἡ εἰς ταῦτα ἀπόκρισις δὲν ἔχεται ἀληθείας καὶ βεβαιότητος. Τότε δὲ ἠδύνασο δικαίως νὰ εὐχαριςτῆσαι εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς δόξης σου καὶ νὰ θεωρῇς αὐτὴν βεβαίαν, ἐὰν ὁ Γοργίας χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ, ἀφ' ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅσα ὡμολόγησεν».

Ἐπεὶ τίνα οἴει... διδάξειν] Ἡ πρότασις αὕτη ἐτέθη πρὸς αἰτιολογίαν τῆς ἐν ταῖς λέξεσιν «*ἐπὶ τοιαῦτα ἐρωτήματα*» ἐνυπαρχούσης ἐννοίας, «ἐν οἷς ἕκαστος διδάσκων ἄλλους, ὡς ὁ Γοργίας, αἰσχύνεται νὰ ἀποκριθῇ τὸ ἐναντίον».—«Ἐπεὶ τίνα οἴει ἀπαρνήσεσθαι»· *Ἐπειδὴ τίς, οὐ μόνον ὁ Γοργίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλος, ὅστις δήποτε ἐπαγγέλλεται τὸν διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς, νομίζεις ὅτι θὰ ἀπαρνηθῇ* κ.τ.λ. Τὸ δὲ αἴτιον, δι' ὃ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀπαρνηθῇ, ἐξηγεῖ ὁ Καλλικλῆς (§ 38.)· «*διὰ τὸ ἔθος*

τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἀγανακτοῖεν ἄν, εἴ τις μὴ φαίη».

Πρὸς εὐκρινεστέραν κατάληψιν τῆς ἑνότητος τῶν ἐννοιῶν παραφράζομεν τὸ χωρίον·

«Τί δὲ, ὦ Σώκρατες; Οὕτω καὶ σὺ δοξάζεις περὶ ῥητορικῆς, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄδικον πρᾶγμα, καὶ ὅτι ὁ ῥήτωρ οὔτε θέλει οὔτε δύναται νὰ ἀδικήσῃ; ἢ νομίζεις οὕτω, διότι ὁ Γοργίας αἰσχυνθεὶς νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν προσωμολόγησε ψευδῶς, ὅτι ὁ ῥητορικὸς ἀνὴρ καὶ τὰ δίκαια γινώσκει καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐάν τις ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν ἵνα διδαχθῇ τὴν ῥητορικὴν, μὴ γινώσκων ταῦτα, αὐτὸς ἔπειτα θὰ διδάξῃ αὐτά; Διότι ἐκ ταύτης τῆς ὁμολογίας, ὡς φαίνεται, ἀπεδείχθη ἥ τε σοῦ δόξα αὕτη καὶ ἡ τοῦ Γοργίου ἀντίφασις· οἷς ἀμφοτέροις δῆθεν ἀρκεῖσαι, καίτοι σὺ αὐτὸς ἤγαγες τὸν Γοργίαν εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα, ἐν σοὶ αὐτῷ συναισθανόμενος, ὅτι ἡ εἰς ταῦτα ἀπόκρισις δὲν εἶναι βεβαία, ἐξ ἧς βέβαιον συμπέρασμα νὰ ἐξαχθῇ· διότι τίς νομίζεις ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον ἐρωτηθεὶς θὰ ἀπαρνηθῇ, ὅτι καὶ αὐτὸς γινώσκει τὰ δίκαια καὶ τοὺς ἄλλους θὰ διδάξῃ; ὅπερ ἐποίησε καὶ ὁ Γοργίας».

Γ'.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.

Ὅπερ μέν τοι λέγω] «Ἐκεῖνο ὅμως, περὶ οὗ λέγω· περὶ οὗ εἶναι ὁ λόγος· ἤτοι περὶ ῥητορικῆς».—Ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν ἐν τοῖς προηγηθεῖσιν ὁ Σωκράτης τὴν θεωρίαν περί τε τῶν περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀληθῶν θεραπειῶν καὶ περὶ τῶν κολακευτικῶν, ἐπανέρχεται πάλιν ἐντεῦθεν εἰς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, ἤτοι περὶ ῥητορικῆς, ἀρχόμενος ἀπὸ παρατηρήσεών τινων ἀναγκαίων, δι' ὧν λύει ἀπορίας τινάς, εἰς ἃς ὁ ἀναγνώστης ἐμπίπτει ἐρευνῶν τὴν προηγηθεῖσαν θεωρίαν.

Πρὸς μείζονα σαφήνειαν θεωρῶ ἀναγκαῖον, πρὶν ἔμβω εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ χωρίου, νὰ ἑρμηνεύσω, ὅσον δύναμαι, τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους ἀρχόμενος ἀπ' ἀρχῆς.

Διαιρεῖ λοιπὸν ὁ Σωκράτης τὴν περὶ τὸν ἄνθρωπον θεραπείαν εἰς δύο, εἰς τὴν περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν περὶ τὴν ψυχήν. Καὶ τὴν μὲν περὶ τὸ σῶμα ὑποδιαιρεῖ εἰς γυμναστικὴν καὶ ἰατρικὴν θεραπείαν, τὴν δὲ περὶ τὴν ψυχήν, ἣν καὶ πολιτικὴν θεραπείαν καλεῖ, εἰς ἑτέρας δύο, εἰς νομοθετικήν, ἀντιστοιχοῦσαν ἀκριβῶς καθ' ὅλα πρὸς τὴν γυμναστικήν, καὶ εἰς δικαιοσύνην, ἀντιστοιχοῦσαν ὡσαύτως πρὸς τὴν ἰατρικήν. Καὶ αὗται μὲν αἱ τέσσαρες θεραπεῖαι ἀποβλέπουσιν ἀεὶ πρὸς τὸ ἀγαθόν, αἱ μὲν δύο πρῶται τοῦ σώματος, αἱ δὲ ἕτεραι δύο τῆς ψυχῆς.

Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραι ἔτι τέσσαρες, ἀποβλέπουσαι ἀεὶ αἱ μὲν δύο εἰς τὸ ἡδὺ τοῦ σώματος, αἱ δὲ ἄλλαι δύο εἰς τὸ ἡδὺ τῆς ψυχῆς, ἑκάστη πρὸς ἑκάστην τῶν εἰρημένων τεσσάρων, τῶν ἀποβλεπουσῶν πρὸς τὸ βέλτιστον, ἀντίπαλοι. Τούτων δὲ τὴν μὲν ὀνομάζει κομμωτικήν, ἀντίπαλον πρὸς τὴν γυμναστικήν, ἥτις διὰ τοῦ ἡδέος προσπαθεῖ νὰ ἀπατήσῃ τὸ σῶμα, ἵνα δέξηται τὴν ἑαυτῆς θεραπείαν καὶ ὄχι τὴν τῆς γυμναστικῆς, τὴν δὲ ἑτέραν ὀψοποιικήν, ἀντίπαλον τῆς ἰατρικῆς, ἥτις καὶ αὐτὴ διὰ τοῦ ἡδίστου προσπαθεῖ νὰ ἑλκύσῃ τὸ σῶμα, ἵνα δέξηται τὴν ἑαυτῆς θεραπείαν, καὶ ὄχι ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἰατρική. Καὶ ταύτας μὲν καλεῖ θεραπείας κολακευτικὰς τοῦ σώματος. Τῶν δὲ λοιπῶν δύο τὴν μὲν ὀνομάζει σοφιστικήν, ἀντίπαλον πρὸς τὴν νομοθετικήν, ἥτις ἀποβλέπουσα πρὸς τὸ ἡδὺ τῆς ψυχῆς ζητεῖ διὰ τούτου νὰ ἀπατήσῃ αὐτήν, ἵνα δέξηται τὴν ἑαυτῆς θεραπείαν καὶ ὄχι τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ νομοθετική· τὴν δὲ δευτέραν καλεῖ ῥητορικήν, ἀντίπαλον πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἥτις, θηρεύουσα, ὡς καὶ ἡ πρώτη, τὸ ἥδιστον τῆς ψυχῆς, ζητεῖ διὰ τούτου νὰ ἀπατήσῃ αὐτήν, ὥστε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν κατὰ τὴν δικαιοσύνην θεραπείαν καὶ νὰ ἀγαπήσῃ τὴν ἑαυτῆς.

Ποιήσας λοιπὸν τὴν ἀνωτέρω διαίρεσιν τῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν μὲν τεσσάρων τῶν περὶ τὸ σῶμα τὰ ἔργα ἐξήγησε κατὰ τὴν ἑξῆς ἔννοιαν.

Τοῦ μὲν σώματος τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουσι δύο θεραπεῖαι, καὶ τὴν μὲν ἀπεργάζεται ἡ κομμωτική, τὴν δὲ ἡ

ὀψοποιική. Καὶ ἡ μὲν κομμωτικὴ μηχανᾶται πάντα τρόπον, ἵνα τῇ ἡδυπαθείᾳ καὶ τρυφῇ ἀποτελέσῃ κάλλος πλαστὸν τῷ σώματι· ἡ δὲ ὀψοποιικὴ, ἵνα παράσχῃ τὰς ἡδίστας τροφὰς αὐτῷ. Ἀλλ' ἀμφότεραι ἄνευ νοῦ καὶ λόγου πράττουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα, στοχαζόμεναι μόνον νὰ ἡδύνωσι τὸ σῶμα καὶ νομίζουσαι, ὅτι διὰ τοῦ ἡδέος παρέχουσιν ἡ μὲν κόμμωτικὴ τὸ κάλλος, ἡ δὲ ὀψοποιικὴ τὴν εὐεξίαν (1). Ἂν λοιπὸν ἦσαν μόναι, ἤθελον παρέχῃ ἡ μὲν ἀντὶ ἀληθοῦς κάλλους ψευδὲς καὶ ἐπίπλαστον, ἡ δὲ, ἀντὶ ὑγείας καὶ ἀληθοῦς εὐεξίας, ἀσθένειαν καὶ δοκοῦσαν εὐεξίαν, οὖσαν δὲ οὔ. Ἀλλὰ τῇ μὲν κομμωτικῇ ἐπιστατεῖ ἡ γυμναστικὴ, ἥτις γινώσκουσα τὸ ἀληθὲς κάλλος τοῦ σώματος καὶ τοὺς νόμους καὶ κανόνας, καθ' οὓς ἀποτελεῖται αὐτὸ, διατάττει διὰ τῆς ψυχῆς τοῦ θεραπευομένου σώματος τὴν κομμωτικὴν, πῶς νὰ κατασκευάζῃ τὰ ἐνδύματα, πῶς τὰς στρωμνὰς, πῶς νὰ ποιῇ τὰ ἀλείμματα, πῶς τὴν τρίψιν, πῶς νὰ οἰκοδομῇ τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἄλλα οὕτως, ὅσα μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἐξωτερικὴν θεραπείαν τοῦ σώματος. Ἡ δὲ κομμωτικὴ, ὑπείκουσα εἰς τὰς διαταγὰς

(1) Ὑπὸ τὴν κομμωτικὴν λοιπὸν ὑπάγει ὁ Σωκράτης ὅλας ἐν γένει τὰς τέχνας, τῶν ὁποίων ἔργον εἶναι νὰ κατασκευάζωσι πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει ἐν γένει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν θεραπείαν τοῦ σώματος, καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ ἐμπόριον τῶν πρὸς τὴν αὐτὴν θεραπείαν ἀναγκαίων. Ὑπὸ δὲ τὴν ὀψοποιικὴν ὑπάγει ὅλας τὰς τέχνας ἐν γένει, ὅσων ἔργον εἶναι νὰ κατασκευάζωσι τὰ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖα τοῦ σώματος καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ ἐμπόριον αὐτῶν (ὅρα § 73.).

ταύτας, ἀποτελεῖ διὰ τῆς μετὰ φρονήσεως καὶ ἐπιστήμης ἐπιστασίας καὶ ἐπιμελείας τῆς γυμναστικῆς τὸ ἀληθὲς κάλλος τοῦ σώματος.

Τῇ μὲν λοιπὸν κομμωτικῇ ἐπιστατεῖ ἡ γυμναστικὴ, τῇ δὲ ὀψοποιικῇ ἡ ἰατρικὴ, ἥτις γινώσκουσα τὴν φύσιν ἑκάστου σώματος καὶ ποῖαι τῶν τροφῶν ὠφελοῦσιν αὐτὸ, ταύτας διὰ τῆς ψυχῆς τοῦ τρεφομένου σώματος διατάττει τὸν ὀψοποιὸν νὰ κατασκευάζῃ καὶ προσφέρῃ, καὶ οὕτω ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ ὑγείαν καὶ εὐεξίαν τῷ σώματι. Ἐὰν δέ ποτε τῆς ψυχῆς ἡττηθείσης ὑπὸ τοῦ σώματος ὁ ὀψοποιὸς προσαγάγῃ τροφὰς ἄλλας ἢ ἃς διατάττει ἡ ἰατρικὴ, καὶ οὕτω τὸ σῶμα ἀσθενήσῃ, τότε παραλαμβάνουσα ἡ ἰατρικὴ θεραπεύει αὐτὸ τοῖς φαρμάκοις.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἕπεται, ὅτι ὅλαι αἱ τέχναι, αἵ τε τὴν ἐξωτερικὴν θεραπείαν τοῦ σώματος ἐπαγγελλόμεναι, αἵ τε τὴν τροφὴν αὐτοῦ, εἶναι χρήσιμοι καὶ ὠφέλιμοι, ἐπειδὴ πείθονται εἰς τὰς διαταγὰς αἱ μὲν τῆς γυμναστικῆς, αἱ δὲ τῆς ἰατρικῆς. Τότε δὲ εἶναι ἀνωφελεῖς, μάλιστα δὲ καὶ βλαβεραὶ, ὅταν δὲν πείθωνται· ὅπως συμβαίνει, ἐὰν ἡ ψυχὴ τοῦ θεραπευομένου ἢ τρεφομένου σώματος εἶναι τοσοῦτον ἀσθενὴς ἢ εἶναι ψυχὴ παιδός τινος, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὰς νὰ γίνωνται ὑπηρέτιδες αἱ μὲν τῆς γυμναστικῆς, αἱ δὲ τῆς ἰατρικῆς.

Ἐξηγήσας λοιπὸν ὁ Σωκράτης κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν τὰ ἔργα μιᾶς ἑκάστης τῶν περὶ τὸ σῶμα τεσσάρων ὑπηρεσιῶν, δὲν εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν περὶ

τὴν ψυχὴν ἑτέρων τεσσάρων πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν ἑκάστης πρὸς ἑκάστην τῶν περὶ τὸ σῶμα ἀναλογουσῶν. Ἀλλὰ εἰπὼν γεωμετρικῶς, ὅτι ὃ μὲν πράττει ἡ γυμναστικὴ περὶ τὸ σῶμα, τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ἡ νομοθετικὴ περὶ τὴν ψυχήν· ὃ δὲ πράττει ἡ κομμωτικὴ περὶ τὸ σῶμα, τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ἡ σοφιστικὴ περὶ τὴν ψυχήν· καὶ ὃ μὲν πράττει ἡ ἰατρικὴ περὶ τὸ σῶμα, τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ἡ δικαιοσύνη περὶ τὴν ψυχήν· ὃ δὲ πράττει ἡ ὀψοποιικὴ περὶ τὸ σῶμα, τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ἡ ῥητορικὴ περὶ τὴν ψυχήν· εἰπὼν, λέγω, οὕτως, ἀφῆκεν εἰς τὸν Πῶλον ἢ τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐννοήσῃ κατ' ἀναλογίαν τὰ ἔργα καὶ ἑκάστης τῶν περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἐμβαίνει εἰς τὸ θέμα τοῦ λόγου τὸ περὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς ῥητορικῆς, ποιῶν πρῶτον παρατηρήσεις, περὶ ὧν λεχθήσεται κατωτέρω.

Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν κατ' ἀναλογίαν τὰ ἔργα μιᾶς ἑκάστης τῶν περὶ τὴν ψυχὴν τεσσάρων θεραπειῶν, τῶν τε ἀληθῶν καὶ τῶν κολακευτικῶν.

α) Ἀληθεῖς θεραπεῖαι, νομοθετικὴ καὶ δικαιοσύνη.

Νομοθετική.

Ἡ νομοθετικὴ πράττει ἐν τῇ ψυχῇ ὅ,τι ἡ γυμναστικὴ ἐν τῷ σώματι. Ζητεῖ ἄρα τὸ ἀληθὲς κάλλος τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τὸ οἱονδήποτε κάλλος παραγίνεται τῇ ψυχῇ ἐκ τῶν γνώσεων· διότι αἱ γνώσεις κοσμοῦσι τὴν ψυχὴν, αἱ δὲ πράξεις τρέφουσιν αὐτήν. Γιγνώσκουσα ἄρα ἡ νομοθετικὴ τὴν πολιτικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, γιγνώσκει καὶ ποῖαι

πολιτικαὶ γνώσεις κοσμοῦσιν αὐτὴν τὸν ἀληθῆ πολιτικὸν κόσμον. Εἶναι δὲ αὗται κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου, τοῦ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ· καὶ γενικῶς ὅλαι αἱ πολιτικαὶ γνώσεις, ὧν οὐσιώδης χαρακτὴρ εἶναι τὸ δίκαιον, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. Ταύταις λοιπὸν ταῖς γνώσεσιν ἡ νομοθετικὴ ἀπαιτεῖ νὰ κοσμῆται ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ἵνα νομοθετῇ ἑαυτῷ νόμους φέροντας εὐθὺ τῆς εὐδαιμονίας (1).

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ὑπὸ τὴν νομοθετικὴν τέχνην ὑπάγει ὁ Σωκράτης τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἀρίστης πολιτείας καὶ τῶν νόμων, δι' ὧν ἕκαστος λαὸς δύναται νὰ εὐδαιμονήσῃ· ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ φιλοσοφικοῦ λεγομένου δικαίου καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἠθικῆς καὶ τὴν τοῦ ὡραίου καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. Τοὺς δὲ διδάσκοντας τὰς γνώσεις

(1) Ἐπειδὴ ὁ λαὸς εἶναι φύσει νομοθέτης ἑαυτῷ, αὐτὸς ἔπρεπε νὰ κοσμῆται ταύταις ταῖς γνώσεσιν, ἵνα αὐτὸς γιγνώσκων τὸ ἑαυτοῦ ὠφέλιμον, αὐτὸς ψηφίζηται τὴν κατ' αὐτὰς ἑαυτοῦ πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους, αὐτὸς γίνηται δικαστὴς καὶ διορθόνῃ τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσιν ἄνδρες τινὲς ἐστολισμένοι ταῖς γνώσεσι ταύταις (ῥήτορες ἢ πολιτικοὶ λεγόμενοι) καὶ ῥητορικήν τινα κεκτημένοι, σκοποῦσαν μόνον τὴν ἐξέλεγξιν τῆς ἀληθείας, οἵτινες διὰ τῆς τοιαύτης ῥητορικῆς τὸν μὲν λαὸν νὰ πείθωσιν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν δικαίων καὶ ἀγαθῶν νόμων, διὰ δὲ τῶν δικαςῶν νὰ διορθόνωσι τοὺς ἁμαρτάνοντας. Διὰ τοῦτο ἄρα ὁ στολισμὸς τῆς ψυχῆς τῶν ῥητόρων ἢ πολιτικῶν ἀνήκει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ τροφὴ τῆς ψυχῆς τῶν ῥητόρων εἶναι καὶ τροφὴ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ.

ταύτας, ἐὰν ὑπῆρχον τότε τοιοῦτοι, ἴσως, ἐὰν ἐλάμβανεν ἀφορμὴν νὰ ὀνομάσῃ, ἀληθεῖς σοφιστὰς ἐκάλει, ὡς καλεῖ καὶ ἀληθεῖς ῥήτορας.

Δικαιοσύνη.

Ἡ δικαιοσύνη πράττει ἐν ψυχῇ ὅ,τι ἡ ἰατρικὴ ἐν σώματι. Γινώσκει ἄρα τὰς τροφάς, αἳ προσφερόμεναι τῇ ψυχῇ τοῦ ῥήτορος (1) ποιοῦσιν αὐτὴν ὑγιᾶ καὶ εὖ ἔχουσαν. Ἐπειδὴ δὲ τροφὴ τῆς ψυχῆς εἶναι αἱ δίκαιαι ἢ ἄδικοι πράξεις (ὡς κάλλος αὐτῆς εἶναι αἱ δίκαιαι ἢ ἄδικοι γνώσεις), γινώσκουσα ἡ δικαιοσύνη, ἥτις, ὡς καὶ ἡ νομοθετική, ἀποβλέπει πρὸς τὸ βέλτιστον τῆς ψυχῆς, ὅτι αἱ μὲν ἄδικοι πολιτικαὶ πράξεις ποιοῦσι τῇ ψυχῇ ἢ νόσον ἢ εὐεξίαν δοκοῦσαν, αἱ δὲ δίκαιαι ὑγείαν καὶ ἀληθῆ εὐεξίαν, ταύτας διατάττει τὸν ῥήτορα, ἤτοι τὸν πολιτικόν, νὰ πράττῃ, προσφέρων οὕτω τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τροφὰς ὑγιεινάς.

Χαρακτηριστικὸν ἄρα οὐσιῶδες τῶν κατὰ τὴν δικαιοσύνην πράξεων εἶναι τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ τῶν κατὰ τὴν νομοθετικὴν γνώσεων, ἤτοι τὸ δίκαιον, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν.

---

(1) Λέγω «τῇ ψυχῇ τοῦ ῥήτορος» καὶ οὐχὶ «τοῦ λαοῦ»· διότι ὁ ῥήτωρ πράττει, ἢ (ὅπερ ἐστὶ τὸ αὐτὸ) ὁ λαὸς νομοθετεῖ καὶ ὁ δικαστὴς δικάζει, ὅπως ἂν συμβουλεύσῃ καὶ πείσῃ αὐτὸν ὁ ῥήτωρ (ὅρα σημείωσιν εἰς τὰ περὶ νομοθετικῆς). Ὅτι δὲ καὶ ὁ Σωκράτης ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ αἱ τροφαὶ προσφέρονται τῇ ψυχῇ τοῦ ῥήτορος καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ, τεκμαίρεταί τις ἐκ τοῦ ἐν τῷ, περὶ οὗ ὁ λόγος, χωρίῳ «οὐκ ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται οὔτε αὐτοὶ ἑαυτοῖς.»

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ Σωκράτης ὑπὸ τὴν δικαιοσύνην ὑπάγει ἐκείνας τὰς πράξεις, αἷς ὁ ἐπιτηδεύων ταύτην ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἄλλοις πολιτικοῖς συλλόγοις συμβουλεύει καὶ πείθει ἐκείνην τὴν πολιτείαν καὶ ἐκείνους τοὺς νόμους, καθ' οὓς πράττοντες οἱ λαοὶ δύνανται νὰ εὐδαιμονήσωσιν· ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις ἀνακαλύπτει τὸ ἄδικον καὶ διορθοῖ διὰ τῶν δικαστῶν ἐπωφελῶς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδικοῦντος· τὸν δὲ πράττοντα τὰ δύο ταῦτα ἔργα ὀνομάζει ὁ Σωκράτης *ἀληθῆ ῥήτορα*· διότι ὅλα ταῦτα πράττει διὰ τῆς ἀληθοῦς ῥητορικῆς, ἥτις εἶναι ἡ διὰ λογικῶν συλλογισμῶν καὶ ἐν δικαστηρίοις καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἐξακριβοῦσα τὸ δίκαιον καὶ ἐλέγχουσα τὸ ἄδικον.

6) Κολακευτικαὶ θεραπεῖαι, Σοφιστικὴ καὶ Ῥητορική.

Σοφιστική,

ἀντίπαλος τῇ νομοθετικῇ.

Ἡ σοφιστικὴ πράττει περὶ τὴν ψυχὴν ὅ,τι ἡ κομμωτικὴ περὶ τὸ σῶμα. Ζητεῖ ἄρα νὰ κοσμήσῃ τὴν ψυχὴν πολιτικῷ τινι κάλλει ψευδεῖ καὶ ἀπατηλῷ. Ἐπειδὴ δὲ κάλλος οἱονδήποτε τῆς ψυχῆς εἶναι γνώσεις καὶ οὐχὶ πράξεις (διότι αὗται εἶναι τροφὴ τῆς ψυχῆς), διὰ τοῦτο ἄρα σοφιστικὴ εἶναι διδασκαλία γνώσεων πολιτικῶν, ὧν οὐσιώδης χαρακτὴρ δὲν εἶναι τὸ δίκαιον, τὸ καλὸν καὶ τὸ

ἀγαθὸν (ὡς εἶναι τῶν νομοθετικῶν γνώσεων), ἀλλὰ τὸ ἡδὺ, πρὸς ὃ ἀποβλέπουσα ἑλκύει πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀπατᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκομένου. Ὁ δὲ διδασκόμενος εἶναι ὁ μέλλων νὰ γένῃ ῥήτωρ ἢ πολιτικός.

Αἱ δὲ γνώσεις, ἃς διδάσκει ἡ σοφιστικὴ, εἶναι ἐκεῖναι, δι' ὧν ὁ ῥήτωρ νὰ δύναται, χωρὶς νὰ γινώσκῃ μηδεμίαν τέχνην, νὰ δεικνύηται ἐν τῷ ὄχλῳ ἀνώτερος τῶν γινωσκόντων καὶ νὰ ἄρχῃ αὐτῶν, ὅπερ ἐςὶν, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Γοργίας (§ 14.), *πολλὴ ῥαστώνη*· καὶ ἐν γένει νὰ δύναται νὰ πλεονεκτῇ καὶ νὰ ἄρχῃ τῶν ἄλλων.

Ὁ ἐπιτηδεύων τὴν σοφιστικὴν οὐδέποτε πείθεται τῇ νομοθετικῇ· διότι ἡ ψυχὴ τοῦ διδασκομένου, οὖσα διὰ τὴν ἄνοιαν ὡς ἐκείνου τοῦ ἀμαθοῦς καὶ διεφθαρμένου ἀνθρώπου τοῦ δελεαζομένου ὑπὸ τοῦ ἡδέος τῆς κομμωτικῆς, ἀπατᾶται ὑπὸ τοῦ ἡδέος τῶν σοφιστικῶν γνώσεων καὶ δὲν καταναγκάζει τὸν σοφιστὴν νὰ γίνῃ ὑπηρέτης τῆς νομοθετικῆς.

Ῥητορικὴ,

ἀντίπαλος τῇ δικαιοσύνῃ.

Ἡ ῥητορικὴ πράττει τὸ αὐτὸ περὶ τὴν ψυχὴν, ὃ ἡ ὀψοποιικὴ περὶ τὸ σῶμα. Παρασκευάζει ἄρα καὶ προσφέρει τροφὰς ἡδείας τῇ ψυχῇ καὶ οὐχὶ βελτίςας, ὡς κελεύει ἡ δικαιοσύνη. Τροφαὶ δὲ ψυχῆς πολιτικῆς εἶναι αἱ δίκαιαι ἢ ἄδικοι πολιτικαὶ πράξεις, ἃς αὐτὴ πράττει. Παρασκευάζει λοιπὸν ἡ ῥητορικὴ καὶ προσφέρει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τοῦ ῥήτορος

(οὐχὶ τοῦ λαοῦ) πράξεις οὐχὶ ἐκείνας ἃς συγχωρεῖ ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ πλεονεκτικὰς καὶ ἀδίκους, ἅς, ὡς ἐχούσας οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τὸ ἡδύ, δέχεται ὁ ῥήτωρ καὶ πράττει αὐτάς· καὶ οὕτω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἶναι πλήρης ἀσθενειῶν (1).

Ὡς ὁ σοφιστής, οὕτω καὶ ὁ ῥήτωρ δὲν ὑποτάσσεται τῇ δικαιοσύνῃ, διότι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τὴν ἄνοιαν ὁμοιάζει

---

(1) Ὑπὸ τὴν ῥητορικὴν δὲν ὑπάγει ὁ Σωκράτης τὰς ἐπιτηδεύσεις τῶν ὡραίων τεχνῶν, τῶν καθαρῶς τὴν ψυχὴν θεραπευουσῶν, οὐδὲ ἃς ἐν § 57. ἀναφέρει, εἰ καὶ οἱ ἐπιτηδεύοντες αὐτὰς δὲν στοχάζονται τοῦ βελτίστου τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ ἡδίστου· διότι ἡ ῥητορικὴ προϋποθέτει πολιτικοὺς καὶ δικαστικοὺς συλλόγους, ἐν οἷς πράττει. Οὐδὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐπιτηδευμάτων τούτων ὑπάγει ὑπὸ τὴν σοφιστικήν· διότι αὕτη εἶναι πολιτικὴ κολακευτικὴ θεραπεία, ἀσχολουμένη μόνον περὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ παίδευσιν τοῦ μέλλοντος νὰ γένῃ πολιτικός. Θεωρεῖ λοιπὸν ὁ Σωκράτης τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ὡραίων τεχνῶν λεγομένων ἰδιωτικὰ καὶ οὐ πολιτικά· διότι οὐδεμία ἀνάγκη τούτων ὑπάρχει πρὸς τὸ εὐδαιμόνως ζῆν τὴν πόλιν. Οὐδὲ ἀπαγορεύει τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἐπαγγελμάτων τούτων, ἀρκεῖ μόνον ὁ ῥήτωρ νὰ ἦναι τεχνικός, ὥστε νὰ ἐκλέγῃ ἐξ αὐτῶν τὰ ὠφέλιμα· διότι οἱ ἐπιτηδεύοντες τὰ ἐπιτηδεύματα ταῦτα στοχάζονται μὲν ἀεὶ τοῦ ἡδίστου τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι ὅμως ἅπαντα τὰ ἡδέα βλαβερὰ ἢ καὶ ἀνωφελῆ. Διὸ ὁ πολιτικὸς ἢ ὁ ῥήτωρ πρέπει νὰ ἦναι τεχνικός, ἤτοι νὰ γινώσκῃ ἀκριβῶς τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἵνα τῶν μὲν ὠφελίμων ἀφίνῃ ἐλευθέραν τὴν ἐξάσκησιν, τῶν δὲ μὴ νὰ κωλύῃ. (Σωκρ. «Ἆρ' οὖν παντὸς ἀνδρός ἐστιν ἐκλέξασθαι ποῖα ἀγαθὰ τῶν ἡδέων ἐστὶ καὶ ποῖα κακά, ἢ τεχνικοῦ δεῖ εἰς ἕκαστον;» § 54. ἐν τέλει.)

τῇ ψυχῇ παιδὸς, ὅστις, δελεαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἡδέος τῆς ὀψοποιικῆς, δέχεται ἅπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ ὀψοποιοῦ προσφερόμενα (1).

Οὕτω λοιπὸν ἐκ τῶν γεωμετρικῶν ἀναλογιῶν, αἷς ὁ συγγραφεὺς ἐξέφρασε τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν καὶ τὰ ἔργα ἑκάστης τῶν θεραπειῶν, ἀληθῶν τε καὶ κολακευτικῶν, τῶν τε τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἀκολουθήσας διὰ τῶν ἀμβλυωττόντων ὀφθαλμῶν τοῦ ἐμοῦ νοὸς τὴν ταχίστην πτῆσιν τοῦ ὑψίστου νοὸς τοῦ Σωκράτους, ἀφικόμην, ὅπου καὶ αὐτὸς βραδύτερον ἱπτάμενος εὐθεατότερος γίγνεται. Ἀφικόμην λοιπὸν εἰς τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον προτίθεμαι νὰ ἑρμηνεύσω. Ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς·

α) Ἡ σοφιστικὴ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν κομμωτικὴν

---

(1) Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς ἑρμηνεύει τὸ ἐν § 18. χωρίον «τέτταρα ταῦτα μόρια, ἐπὶ τέτταρσι πράγμασιν» οὕτω· «ὀψοποιικὴ μὲν ἐπὶ βρώμασι, ῥητορικὴ δὲ ἐπὶ λόγοις, κομμωτικὴ δὲ ἐπὶ σώματος καλλωπισμῷ, σοφιςικὴ δὲ ἐπὶ συλλογισμοῖς». Τῷ μὲν «ῥητορικὴ δὲ ἐπὶ λόγοις» ἴσως ἐννοεῖ «ἐπὶ λόγοις, οἷς πείθων τὸν λαὸν πράττει ἀδικίας», τῷ δὲ «σοφιστικὴ δὲ ἐπὶ συλλογισμοῖς» ἐννοεῖ ἴσως «ἐπὶ σοφίσμασιν, ἃ διδάσκει ὁ σοφιστὴς, ἵνα χρώμενος αὐτοῖς ὁ ῥήτωρ πείθῃ». Ὅτι δὲ ἐξετάζει ἐνταῦθα ὁ Πλάτων τὴν σοφιστικὴν καὶ ῥητορικὴν ὄχι γραμματικῶς, ἀλλὰ φιλοσοφικῶς, δὲν πιςεύω, ὅτι διέφυγε τὸν σοφὸν ἄνδρα· «Ἐγὼ δὲ (§ 17. ἐν τέλει), εἰ μὲν τοῦτό ἐςιν ἡ ῥητορικὴ, ἣν Γοργίας ἐπιτηδεύει, οὐκ οἶδα· καὶ γὰρ ἄρτι ἐκ τοῦ λόγου οὐδὲν ἡμῖν καταφανὲς ἐγένετο, τί ποτε οὗτος ἡγεῖται.»

καὶ ἡ ῥητορικὴ πρὸς τὴν ὀψοποιικήν. Ἄρα ἡ σοφιστικὴ διαφέρει τῆς ῥητορικῆς, ὡς ἡ κομμωτικὴ τῆς ὀψοποιικῆς. Καὶ ὅμως οἱ ἐπιτηδεύοντες τὰ ἐπιτηδεύματα ταῦτα, ἤτοι ὁ μὲν ῥήτωρ ἐν ᾧ χρόνῳ πείθει τὸν ὄχλον ἢ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἢ τὸν δικαστικὸν, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα πείθει, γίνεται συνάμα καὶ ῥήτωρ καὶ σοφιστής. Ὡσαύτως καὶ ὁ σοφιστὴς, ἐν ᾧ χρόνῳ διδάσκει, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ, ἃ διδάσκει, γίνεται καὶ σοφιστὴς καὶ συνάμα καὶ ῥήτωρ. Ἐξ ἐναντίας δὲ οὔτε ὁ ὀψοποιὸς, ἐν ᾧ χρόνῳ παρασκευάζει καὶ προσφέρει τροφὰς τῷ σώματι, γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὸ αὐτὸ, ὃ παρασκευάζει, συνάμα καὶ ὀψοποιὸς καὶ κομμωτὴς, οὔτε ὁ κομμωτὴς, ἐν ᾧ χρόνῳ κομμοῖ, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὴν αὐτὴν κόμμωσιν γίνεται συνάμα καὶ κομμωτὴς καὶ ὀψοποιός.

Ταύτης τῆς διαφορᾶς αἰτίαν εὑρίσκει ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ σοφιστικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ εἶναι ἐγγὺς, ἐν ᾧ ἡ κομμωτικὴ καὶ ἡ ὀψοποιικὴ πολὺ ἀπέχουσιν ἀλλήλων.

ϐ) Παρατηρεῖ δεύτερον ὁ Σωκράτης, ὅτι ὁ μὲν κομμωτὴς καὶ ὀψοποιὸς ὑποτάσσονται ταῖς διαταγαῖς ὁ μὲν τῆς γυμναστικῆς, ὁ δὲ τῆς ἰατρικῆς (ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα θεραπεύεται, εἶναι παιδίον ἢ ἀνόητος ὡς παιδίον). Ὑποτάσσονται, λέγω, ἑκάτεροι· καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ὠφέλιμοι καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ δὲν ὑποτάσσονται οὔτε ὁ μὲν ταῖς διαταγαῖς τῆς νομοθετικῆς, οὔτε ὁ δὲ ταῖς τῆς δικαιοσύνης· καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότεροι εἶναι οὐ μόνον

ἀνωφελεῖς, ἀλλὰ καὶ βλαβεροὶ καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις.

Αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαφορᾶς εἶναι, λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ μὲν γυμναστικὴ καὶ ἰατρικὴ διατάττουσι τὸν κομμωτὴν καὶ ὀψοποιὸν διὰ τῆς ψυχῆς τοῦ θεραπευομένου σώματος, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἀναγκαζόμενοι τό,τε σῶμα καὶ αὐτοὶ πείθονται. Ἀλλ' ἡ νομοθετικὴ καὶ δικαιοσύνη τίνα ἔχουσι, δι' οὗ θὰ διατάξωσι καὶ θὰ ἀναγκάσωσι τήν τε θεραπευομένην ψυχὴν νὰ μὴ δέχηται τὴν θεραπείαν ἡ μὲν τοῦ σοφιστοῦ, ἡ δὲ τοῦ ῥήτορος, τόν τε σοφιστὴν νὰ διδάσκῃ, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ νομοθετικὴ, καὶ τὸν ῥήτορα νὰ πράττῃ, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη; Ἐὰν μὲν ἡ θεραπευομένη ψυχὴ ἦτο ἀληθῶς πεπαιδευμένη, ἤρκει ἡ παιδεία, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ διατάξωσι καὶ βιάσωσιν. Ἀλλὰ, οὔσης τῆς ψυχῆς ἀπαιδεύτου (οὐδὲ ὑπαρχούσης ἑτέρας ψυχῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς βασιλέως φρονίμου καὶ δικαίου [1]), οὐδεμίαν διαταγὴν δύνανται νὰ δώσωσιν οὐδὲ κατανάγκασιν νὰ ποιήσωσι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ῥήτωρ ὑπῆρξε μέχρι Σωκράτους (οὐδὲ ἴσως μέχρι σήμερον ἐν ταῖς δημοκρατίαις) ἀληθὴς ῥήτωρ, ὡς ὀνομάζει ὁ Σωκράτης. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρξεν ἀληθὴς ῥήτωρ, οὐδὲ σοφιστὴς ἀληθὴς συμπεραίνεται ὅτι ὑπῆρξεν.

Αἱ δύο εἰρημέναι διαφοραὶ τῶν δύο κολακευτικῶν περὶ τὴν ψυχὴν θεραπειῶν πρὸς τὰς δύο κολακευτικὰς περὶ τὸ σῶμα ὑπάρχουσι μόνον ἐν τῇ πράξει· δηλαδὴ καθ' ὃν μό-

---

(1) Παρενέθηκα ταῦτα, διότι κατ' εἰκασίαν λέγω, καὶ ὄχι κατὰ βεβαιότητα, ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης ἐννοεῖ οὕτω.

νον χρόνον οἱ ἐπιτηδεύοντες τὰς τέσσαρας ταύτας θεραπείας πράττουσιν, ἤτοι ὁ μὲν σοφιστὴς διδάσκει, ὁ δὲ ῥήτωρ πείθει, ὁ δὲ κομμωτὴς κομμοῖ, ὁ δὲ ὀψοποιὸς κατασκευάζει ἢ προσφέρει τροφάς. Ἐν τῇ θεωρίᾳ ὅμως τὰ δύο περὶ τὴν ψυχὴν ἐπιτηδεύματα διαφέρουσιν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἀλήλλων, ὥσπερ καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα. Εἶναι δὲ καθ' ὅλα ὅμοια ἑκάτερα ἑκατέροις.

Ταύτας λοιπὸν τὰς δύο, περὶ ὧν εἴπομεν, διαφορὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν περικλείει ὁ Πλάτων ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ. Χρῆται δὲ τοιαύτῃ βραχυλογίᾳ, ὥστε πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ σαφῆ κατανόησιν τῶν ἐν μικρῷ χωρίῳ πολλῶν καὶ ποικίλων περιεπτυγμένων ἐννοιῶν εἶναι χρεία μεγίστης περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσκήσεως καὶ οὐ μικροῦ χρόνου ἐκτενεστάτης περὶ τὴν συνάφειαν προσοχῆς. Καὶ τοῦ ἐλαχίστου τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ δοκουμένου παράβλεψις τὴν μεγίστην φέρει ταραχὴν περὶ τὴν κατάληψιν τοῦ ὅλου.

Ταῦτα προειπόντες ἐπανερχόμεθα ἤδη, ὅθεν ἠρξάμεθα, εἰς τὴν κατὰ λέξιν ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου. Σημείωσον δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν, οἷον προοιμιαζόμενος, ἄρχεται αὖθις τοῦ ἀγῶνος, ἵνα παντάπασι καταλύσῃ τὴν παντοδυναμίαν τῆς ῥητορικῆς.

Ὅπερ μέντοι λέγω]. Τὸ «ὅπερ» εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀναφέρεται ἢ μόνον εἰς τὴν ῥητορικήν· διότι ἡ κυρία ὑπόθεσις ἐνταῦθα, ἕνεκα τῆς ὁποίας τοσαύτας παρεκβάσεις ἐποίησεν ὁ Σωκράτης, εἶναι ἡ ῥητορική. Καὶ ἤδη τελειώσας τὰς παρεκβάσεις ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὸ προκείμενον, τὴν ῥη-

τορικήν. Τὸ πολὺ πολὺ ἠδύνατό τις νὰ ἀναφέρῃ τὸ «ὅπερ» εἰς ἀμφότερα ὡς ἡνωμένα, τὴν ῥητορικὴν καὶ σοφιστικήν. Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ παρατηρήσεων λέγει· «ὃ *μὲν οὖν ἐγώ φημι τὴν ῥητορικὴν εἶναι.*» Τοῦτο λοιπὸν μὲ πείθει ἔτι μᾶλλον νὰ νομίζω, ὅτι τὸ «ὅπερ» ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν ῥητορικήν.—«*μέντοι*». Καλῶς ἄρχεται διὰ τοῦ ἐναντιωματικοῦ μορίου· διότι μέλλει νὰ εἴπῃ περὶ διαφορῶν, αἵτινες φαίνονται ἐναντίαι πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἀναλογικῶς ἐκπεφρασμένα.

Διέστηκε μὲν οὕτω φύσει] «*Διαφέρει μὲν οὕτω φυσικά*», ἡ ῥητορικὴ δηλονότι τῆς σοφιστικῆς. Ἐὰν ἡ προηγηθεῖσα ἀναφορικὴ ἀναφέρηται εἰς μόνην τὴν ῥητορικήν, τότε πρέπει νὰ παραλάβωμεν τὴν γενικὴν «*τῆς σοφιστικῆς*» ἐκ τῆς ἐν τῇ ἑπομένῃ προτάσει λέξεως «*σοφιστής*». Ἐὰν δὲ ἀναφέρηται εἰς ἀμφότερα, ῥητορικὴν καὶ σοφιστικήν, τότε ἐννοητέα ἡ γενικὴ «ἀλλήλων».—«*Οὕτω*» ὥσπερ δείκνυται ἔκ τε τῶν προηγηθεισῶν ἀναλογιῶν, καὶ ἐξ ὧν (§ 19.) εἴρηκεν «*ἐπικοινωνοῦσι μὲν δὴ ἀλλήλαις, ἅτε περὶ τὸ αὐτὸ οὖσαι, ἑκάτεραι τούτων, ἥ τε ἰατρικὴ τῇ γυμναστικῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῇ νομοθετικῇ, ὅμως δὲ διαφέρουσί τι ἀλλήλων*».

Ἅτε δὲ ἐγγὺς ὄντων] «Ἐπειδὴ δὲ αὗται (ἡ σοφιστικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ) εἶναι ἐγγύς». Τέσσαρες ὑπάρχουσιν αἱ ἐγγύτητες τῆς σοφιστικῆς καὶ ῥητορικῆς, ὧν τὰς μὲν ἔχουσι τὰς αὐτὰς καὶ ἡ νομοθετικὴ καὶ δικαιοσύνη, τὰς δὲ ἔχουσι καὶ ἡ κομμωτικὴ καὶ ἡ ὀψοποιική.

Πρώτη ἐγγύτης. Ἡ σοφιστικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ συνυπάρχουσιν ἀχωρίστως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου· διότι ἔν τε τῇ ψυχῇ τοῦ σοφιστοῦ ὑπάρχουσιν ἀμφότεραι συνάμα ὡς μὴ δυναμένου νὰ ἦναι σοφιστὴς, ἐὰν δὲν γιγνώσκῃ τὴν ῥητορικὴν, ἣν διδάσκει, ἔν τε τῇ ψυχῇ τοῦ ῥήτορος, ὡς μεμαθηκότος, ἃ διδάσκει ὁ σοφιστής. Ἡ ἐγγύτης αὕτη ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῆς νομοθετικῆς καὶ δικαιοσύνης.

Δευτέρα ἐγγύτης. Εἶναι ἀμφότεραι σύνδουλοι τοῦ αὐτοῦ μορίου τῆς ψυχῆς, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ «*ἐν ᾧ ἐπιθυμίαι εἰσὶ*» ὡς ἐν § 47. καλεῖ. Ταύτην τὴν ἐγγύτητα ἔχουσι καὶ ἡ κομμωτικὴ καὶ ὀψοποιική.

Τρίτη ἐγγύτης. Ἐπικοινωνοῦσιν ἀλλήλαις, ἅτε περὶ τὸ αὐτὸ, τὴν ψυχὴν, οὖσαι. Ταύτην τὴν ἐγγύτητα ἔχουσι καὶ ἡ νομοθετικὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη.

Τετάρτη ἐγγύτης. Ἀμφότεραι περαίνουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα τῷ λόγῳ, ἡ μὲν σοφιστικὴ τὴν διδασκαλίαν, ἡ δὲ ῥητορικὴ τὰς πράξεις.

Ταύτην τὴν ἐγγύτητα ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης· διότι αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τοῦ «*φύρεσθαι τοὺς σοφιστὰς καὶ ῥήτορας*». Αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ φύρεσθαι αὐτούς. Εὔκολον δὲ εἶναι νὰ καταλάβῃ τις, πῶς ὁ λόγος, ἀμφότεροι ᾧ χρῶνται εἰς τὰ ἑαυτῶν ἔργα, εἶναι αἴτιος τοῦ φύρεσθαι. Ἡ ἰδιότης τοῦ λόγου εἶναι νὰ παρέχῃ γνώσεις τῇ ψυχῇ, ὅπερ ἐστὶ, κόσμον. Τὴν ἰδιότητα λοιπὸν ταύτην, ἣν ἔχει ὁ λόγος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ σοφιστοῦ, αὐτὴν φυλάσσει καὶ ἐν τῷ πείθειν ἐν ταῖς ἐκ-

κλησίαις καὶ τοῖς δικαστηρίοις τὸν ῥήτορα. Διὸ καὶ «*φύρονται ἐν τῷ αὐτῷ περὶ ταὐτὰ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες.*»

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐγγύτητα ἔχουσι μὲν καὶ ἡ νομοθετικὴ καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἕνεκα ταύτης φύρονται ἐν τῷ αὐτῷ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ οἱ ἐπιτηδεύοντες τὰς τέχνας ταύτας· ἀπατᾶται ὅμως ἀπάτην μεγίστην, ὅστις ἂν διὰ τοῦτο ὑπολάβῃ, ὅτι ὑποκείμενα τῆς μετοχῆς «*ὄντων*» εἶναι καὶ αἱ τέσσαρες περὶ τὴν ψυχὴν θεραπεῖαι, ἥ τε νομοθετικὴ καὶ δικαιοσύνη, ἥ τε σοφιστικὴ καὶ ῥητορική. Διότι ἢ ἅπαντα τὰ προηγηθέντα οὐσιαστικά, δηλονότι, αἵ τε περὶ τὸ σῶμα τέσσαρες θεραπεῖαι καὶ αἱ περὶ τὴν ψυχὴν τέσσαρες πρέπει νὰ παραληφθῶσιν ὡς ὑποκείμενα τοῦ «*ὄντων*»· ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον· ἢ μόνον ἡ σοφιστικὴ καὶ ῥητορική. Εἰ δὲ μή, ὁ Πλάτων εἶναι φαῦλος συγγραφεύς, ὅστις ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ἀναγνώστου ἐξ οὐδενὸς δοθέντος σημείου οὐδὲ ἀνάγκης τινὸς ὑπαρχούσης νὰ εἰκάζῃ, ποῖα ἐκ τῶν πολλῶν, ὧν προείρηκε, θέλει νὰ παραληφθῶσιν.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος τετάρτη ἐγγύτης δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο ἀναλόγων περὶ τὸ σῶμα θεραπειῶν, τῆς κομμωτικῆς καὶ ὀψοποιικῆς· διὸ καὶ «*οὐ φύρονται ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ κομμωταὶ καὶ ὀψοποιοί.*» Τοῦτο δὲ δὲν λέγει ῥητῶς ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ἀφίνει νὰ ἐννοήσῃ αὐτὸ αὐτὸς ὁ Πῶλος ἢ ὁ ἀναγνώστης.

Φύρονται ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες]. Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν ὅλης ταύτης τῆς προτάσεως, σημειοῦμεν περὶ τοῦ «*ἐν τῷ αὐτῷ*», ὅτι ἀνω-

τέρω ἡρμηνεύσαμεν τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον ὡς χρονικὸν καὶ ὡς τοιοῦτον καὶ ἐν τοῖς ἑπομένοις θὰ ἐκλαμβάνωμεν. Παρατηρῶ ὅμως ἐνταῦθα, ὅτι δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς τοπικός, σημαίνων «ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ (ἐν τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ)», ἐξαγομένης τῆς ἐννοίας· «Ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος γίνεται συνάμα καὶ σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ», ἥτις ἔννοια εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ χρονικῶς ἐκλαμβανομένου τοῦ «*ἐν τῷ αὐτῷ*». Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου.

Διὰ νὰ ἐννοήσῃ δέ τις πῶς «ἐνόνονται ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ πράγματα σοφισταὶ καὶ ῥήτορες», πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν τῷ νῷ τὰ ἑξῆς.

Πρῶτον. Στολισμὸς μὲν τῆς ψυχῆς, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, εἶναι αἱ γνώσεις, τροφὴ δὲ αἱ πράξεις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ γνώσεις καὶ αἱ πράξεις εἶναι ἢ ὠφέλιμοι ἢ βλαβεραί, διὰ τοῦτο καὶ οἱ δίδοντες τὰς γνώσεις καὶ οἱ πράττοντες τὰς πράξεις ἢ ὠφελοῦσιν ἢ ἀδικοῦσιν. Ἄρα ἀμφότεροι τρέφουσι τὴν ἑαυτῶν ψυχήν· διότι τὸ ἀδικεῖν ἢ ὠφελεῖν εἶναι τροφὴ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦ ἀδικοῦντος ἢ ὠφελοῦντος καὶ οὐχὶ τοῦ ἀδικουμένου ἢ ὠφελουμένου.

Δεύτερον. Ἐπειδὴ ὁ λόγος ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ κοσμῇ, πᾶσα ἄρα πρᾶξις διὰ μόνου τοῦ λόγου γινομένη συγχρόνως καὶ κοσμεῖ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἕπεται, ὅτι ὁ σοφιστὴς ὁ κοσμῶν, ὁ δίδων γνώσεις πολιτικάς, τρέφει συνάμα πολιτικῶς καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Καὶ ὁ ῥήτωρ ὁ διὰ τοῦ λόγου μόνου πράττων συνάμα καὶ κοσμεῖ. Καὶ ὁ μὲν σοφιστὴς κοσμεῖ

τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τοῦ ῥήτορος, ᾧ δίδει γνώσεις, ὁ δὲ ῥήτωρ κοσμεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὃν πείθει. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ λαῷ ἐμπεριέχεται καὶ ὁ σοφιστὴς, ὁ ῥήτωρ ἄρα κοσμεῖ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ σοφιστοῦ. Ὅθεν ὁ σοφιστὴς τοῦ μὲν ῥήτορος τὴν ψυχὴν κοσμεῖ, τὴν δὲ ἑαυτοῦ τρέφει. Ὁ ῥήτωρ τὴν μὲν τοῦ σοφιστοῦ ψυχὴν κοσμεῖ, τὴν δὲ ἑαυτοῦ τρέφει.

Ἤδη δὲ ἂς ὑποθέσωμεν πρῶτον, ὅτι ὁ σοφιστὴς διδάσκει τὸν μαθητήν. Ἐννοεῖται ὅτι διδάσκει αὐτὸν ἐκείνας τὰς πολιτικὰς γνώσεις ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, δι' οὗ νὰ δύναται νὰ πλεονεκτῇ. *Περὶ τὴν διδασκαλίαν* λοιπὸν ταύτην, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τοῦ μαθητοῦ ψυχὴν, στολίζει πράττει δηλονότι τὰ ἔργα τοῦ σοφιστοῦ. Ἄρα *ἐν ᾧ χρόνῳ* διδάσκει, *περὶ τὴν διδασκαλίαν*, εἶναι σοφιστής. Καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, ἀδικεῖ (διότι ὁ λαμβάνων τὰς βλαβερὰς γνώσεις βλάπτεται καὶ ἑπομένως ἀδικεῖται· ὁ δὲ δίδων βλάπτει καὶ ἑπομένως ἀδικεῖ)· ἄρα πράττει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρᾶξις εἶναι τροφὴ τῆς ψυχῆς τοῦ πράττοντος, ἄρα προσφέρει τροφὴν βλαβερὰν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ. Ἄρα *ἐν ᾧ χρόνῳ* διδάσκει, *περὶ τὴν διδασκαλίαν*, πράττει τὰ τοῦ ῥήτορος, εἶναι ῥήτωρ. Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς ὁ σοφιστὴς *ἐν τῷ αὐτῷ* (ἐν ᾧ διδάσκει) *περὶ τὰ αὐτὰ* (περὶ τὸ διδάσκειν) εἶναι συνάμα καὶ σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ.

Ἂς μὴ νομίσῃ δέ τις, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ σοφιστοῦ καθ' ὅσον εἶναι πρᾶξις, ἤτοι καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, δὲν εἶναι πολιτικὴ πρᾶξις, ἀλλὰ ἰδιωτική· διότι ἡ

πρὸς ἑαυτὸν αὕτη πρᾶξις εἶναι συνάμα καὶ στολισμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ ῥήτορος, ὅστις κατ' αὐτὸν θὰ στολίσῃ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ. Ὁ στολισμὸς δηλαδὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ῥήτορος ἔσεται καὶ στολισμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ.

Νῦν δὲ ἂς ἐξετάσωμεν καὶ τὸν ῥήτορα, καὶ ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι διδάσκει, ἤτοι πείθει τὸν λαὸν τῶν Ἀθηναίων νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἀπὸ τῶν συμμάχων κοινοὺς φόρους εἰς καλλωπισμὸν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν πόλεως, ἢ εὑρίσκει τὰ μέσα, δι' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι δύνανται νὰ πλεονεκτήσωσι τῶν ἄλλων, καὶ πείθει αὐτοὺς εἰς αὐτὰ ἢ εἰς ἄλλο ὅ,τι δήποτε πλεονεκτικὸν καὶ ἄδικον· ἢ ὅτι πείθει τοὺς δικαστὰς ἐν δικαστηρίῳ εἰς ἄδικόν τινα κρίσιν. Αὐτὰ, εἰς ἃ πείθει τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ ἢ τοὺς ἐν δικαστηρίῳ δικαστὰς, εἶναι ἔτι ἰδέαι, γνώσεις· ὕστερον δύνανται μὲν καὶ νὰ πραγματοποιηθῶσιν, ἀλλ' ὅτε πείθει, εἶναι ἔτι γνώσεις, αἷς ςολίζει ὁ ῥήτωρ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἢ τῶν δικαστῶν. Καθ' ὅσον λοιπὸν ἀφορᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἢ τῶν δικαςῶν, πράττει ἔργον σοφιστοῦ, διότι ἐν ᾧ χρόνῳ πείθει, δίδει γνώσεις τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ, στολίζει αὐτὴν, εἶναι ἄρα σοφιστής. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, *ἐν τῷ αὐτῷ*, ἐν ᾧ πείθει, ἀδικεῖ· διότι διδάσκει καὶ πείθει ἰδέας καὶ γνώσεις ἀπατηλὰς, ἐναντίας τῷ δικαίῳ. Ἄρα δίδει τροφὰς βλαβερὰς τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ· ἄρα εἶναι ῥήτωρ. Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς καὶ ὁ ῥήτωρ *ἐν τῷ αὐτῷ* χρόνῳ, ἐν ᾧ πείθει, *καὶ περὶ τὸ αὐτὸ* (τὸ πείθειν) εἶναι συνάμα καὶ σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ.

Ἐν τῇ ἑπομένῃ διαγραφῇ καθορᾶται σαφέστερον τὸ

«ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ φύρεσθαι τοὺς σοφιστὰς καὶ ῥήτορας».

ὁ σοφιςὴς	ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ	περὶ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν (διδάσκων)	καὶ κοσμεῖ πολιτικῶς τὴν ψυχὴν τοῦ κοσμοῦντος[1] τὴν αὐτοῦ ψυχήν·	εἶναι σοφιςὴς
			καὶ τρέφει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν,	εἶναι ῥήτωρ

ὁ ῥήτωρ	ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ	περὶ τὴν αὐτὴν πρᾶξιν (πείθων)	καὶ κοσμεῖ πολιτικῶς τὴν ψυχὴν τοῦ κοσμοῦντος[2] τὴν αὐτοῦ ψυχήν·	εἶναι σοφιςὴς
			καὶ τρέφει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν,	εἶναι ῥήτωρ.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου καταφαίνεται πρῶτον, ὅτι ὁ σοφιστὴς καὶ ὁ ῥήτωρ εἶναι τὸ αὐτὸ, διότι πράττουσι τὰ αὐτά· δεύτερον, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ περὶ τὰ αὐτὰ (ἢ περὶ τὸ διδάσκειν ἢ περὶ τὸ πείθειν) φύρονται σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ, καὶ ὁ αὐτὸς γίνεται συνάμα καὶ ῥήτωρ καὶ σοφιστής.

Ἡ ταὐτότης τοῦ σοφιστοῦ καὶ ῥήτορος δύναται νὰ ἐκφρασθῇ καὶ οὕτως. Ὅ,τι εἶναι ὁ σοφιστὴς πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ, τοῦ ῥήτορος, τοῦτο εἶναι καὶ ὁ ῥήτωρ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, καὶ ἑπομένως τοῦ σοφιστοῦ· καὶ ὅ,τι

(1) Ἀντὶ νὰ εἴπω, ὅπερ ἐστὶ ταὐτὸν, «τοῦ ῥήτορος τοῦ κοσμοῦντος τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, καὶ ἑπομένως τοῦ σοφιστοῦ τοῦ ἐμπεριεχομένου ἐν τῷ λαῷ».

(2) Ἀντὶ νὰ εἴπω, ὅπερ ἐστὶ ταὐτὸν, «τοῦ σοφιστοῦ τοῦ κοσμοῦντος τὴν ψυχὴν τοῦ ῥήτορος.»

εἶναι ὁ σοφιστὴς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τοῦτο εἶναι καὶ ὁ ῥήτωρ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν σχέσεων τούτων ἐξάγεται ἡ ἑξῆς ἀναλογία, σημειωθέντος τοῦ μὲν σοφιστοῦ διὰ τοῦ Σ, τοῦ δὲ ῥήτορος διὰ τοῦ Ρ, τῆς δὲ ψυχῆς τοῦ σοφιστοῦ διὰ τοῦ ΨΣ, τῆς δὲ τοῦ ῥήτορος διὰ τοῦ ΨΡ.

Σ: ΨΡ:: Ρ : ΨΣ. } ἐξ ὧν ἡ Σ. Σ: ΨΡ. ΨΣ:: Ρ. Ρ : ΨΣ. ΨΡ.
Σ: ΨΣ:: Ρ: ΨΡ. } ἐξ ἧς ΨΡ. ΨΣ. Ρ. Ρ=Σ. Σ. ΨΣ. ΨΡ.

Συναιρουμένων ἑκατέρωθεν τῶν αὐτῶν μένει Ρ. Ρ=Σ. Σ. Ὅθεν Ρ=Σ.

Ταύτην τὴν ταὐτότητα τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων ἐννοεῖ ὁ Πλάτων, ὅταν λέγῃ (§ 75.)· «*Ταὐτόν, ὦ μακάρι', ἐστὶ σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ, ἢ ἐγγύς τι καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ ἐγὼ ἔλεγον πρὸς Πῶλον*». Κολάζει δὲ τὴν ταὐτότητα τοῦ σοφιστοῦ καὶ ῥήτορος λέγων «*ἢ ἐγγύς τι καὶ παραπλήσιον*», ἴσως διότι ὁ μὲν ῥήτωρ πείθει πειστικῶς (§ 9. ἐν τέλει), ὁ δὲ σοφιστὴς διδασκαλικῶς· καὶ ὁ μὲν ῥήτωρ πείθει ἐν συλλόγοις πολιτικοῖς καὶ ἐν δικαστηρίοις, ὁ δὲ σοφιστὴς ἐν συλλόγοις ἰδιωτικοῖς.

Τὴν ταὐτότητα ταύτην οὐ κατιδόντες οἱ παλαιοὶ σχολιασταί, καὶ οὐδὲ γρὺ ἐννοήσαντες τὸ ὅλον τοῦ χωρίου, ἡρμήνευσαν· *Ἐπὶ γὰρ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡ διαφορὰ τούτων γνωσθῆναι εὐχερής· ψυχὴ γὰρ τὸ κρῖνον, σωματικὸν δὲ τὸ κρινόμενον. Ἐπὶ δὲ τῶν περὶ ψυχήν, ψυχῶν οὐσῶν τῶν συμπεφυρμένων, σοφιστῶν, λέγω, καὶ ῥητόρων, καὶ ψυχῶν τῶν ταύτας κρινουσῶν διαστρόφων, συμπεφυρμένη καὶ ἡ διάκρισις οὐ τῶν ἐπιτηδευμάτων· δῆλα γάρ·*

ἀλλὰ αὐτοί τε οἱ μετιόντες καὶ οἱ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων μετάληψις διὰ τὴν ἀπάτην, καὶ οἱ κρίνοντες ὑπὸ τῶν κρινομένων ἠπάτηνται», ὡς ἐὰν ὁ Πλάτων ἐξηγῇ, μὴ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ πῶς ἡ διεφθαρμένη ψυχὴ τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων παρίσταται εἰς τὴν διεφθαρμένην ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἢ οὕτινος δήποτε διεφθαρμένου· ἢ ὡς ἐὰν ἐξηγῇ, πῶς τὰ δύο ταῦτα ἐπιτηδεύματα παρίστανται ψυχῇ τινι διεφθαρμένῃ, ὡς ἕτερός τις τῶν σχολιαστῶν νομίζει.

Καὶ οὐκ ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται οὔτε αὐτοὶ... τούτοις] «Καὶ δὲν δύνανται οὔτε αὐτοὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ ἔργου αὐτῶν (*ἑαυτοῖς*), οὔτε οἱ μαθηταὶ αὐτῶν (*οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι*)». Τῶν μὲν σοφιστῶν μαθηταὶ εἶναι οἱ μέλλοντες νὰ γίνωσι ῥήτορες, πολιτικοί· τῶν δὲ ῥητόρων ὁ λαὸς καὶ οἱ δικασταί.—«*Οὐκ ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται αὐτοῖς*» φράσις συνήθης. Σημαίνει δὲ τὸ «*οὐκ ἔχω ὅ,τι χρήσομαί τινι*», δὲν δύναμαι νὰ ὠφεληθῶ ἔκ τινος. Ὡσαύτως καὶ ἐν § 76· «*Οὐχ ἕξει ὅ,τι χρήσεται αὐτοῖς.*»

Ἕκαστος καταλαμβάνει, ὅτι ἡ τοῦ κώλου τούτου ἔννοια εἶναι συνεπεστάτη τῇ ταὐτότητι τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, ὡς ἡμεῖς ἡρμηνεύσαμεν αὐτήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ λέγει ταῦτα ὁ Σωκράτης, ἔχει ἐν τῷ νῷ καὶ τὸ αἴτιον, δι' ὃ δὲν ὠφελοῦσιν· ὅπερ ἐστὶ τὸ ἑξῆς· ὅτι οὐδέποτε οἱ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες πείθονται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς νομοθετικῆς καὶ δικαιοσύνης, ὥστε νὰ στοχάζωνται οὐχὶ τοῦ ἡδέος, ἀλλὰ τοῦ βελτίστου· διότι, ἂν εἶχεν ἐν τῷ νῷ, ὅτι εὑρίσκονται καὶ σοφισταί τινες καὶ ῥήτορες, οἵτινες πείθονται (ἐπειδὴ

ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν τὴν μὲν ψυχὴν τῶν μαθητῶν κοσμεῖ ἐπωφελῶς, ἐὰν ὁ σοφιστὴς πείθηται τῇ νομοθετικῇ, τὴν δὲ ἑαυτοῦ ὠφελεῖ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· καὶ ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ συμβαίνει τῇ πειθοῖ τῶν ῥητόρων)· δι' ὅλα, λέγω, ταῦτα ἔπρεπε νὰ εἴπῃ οὕτως· «*Ὁτὲ μὲν ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς, καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τούτοις· ὁτὲ δὲ οὐκ ἔχουσιν*». Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ πρὸς Καλλικλῆ διαλόγου καταδηλοῦται, ὅτι ὁ Σωκράτης δοξάζει, ὅτι οὐδέποτε πείθονται τῇ δικαιοσύνῃ· διότι πολλάκις ἐκεῖ λέγει ὅτι οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἐφάνησαν ἀληθεῖς ῥήτορες.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Σωκράτης διανοεῖται, ὅτι οὐδέποτε οὐδένες σοφισταὶ καὶ ῥήτορες πείθονται τῇ νομοθετικῇ καὶ δικαιοσύνῃ (ὅπερ ἐστὶ τὸ αἴτιον, δι' ὃ δὲν ὠφελοῦσι), διανοεῖται ἔτι καὶ τὸ αἴτιον, δι' ὃ δὲν πείθονται. Εἶναι δὲ τὸ αἴτιον τοῦτο ἡ ἔλλειψις νοὸς, ἤ, ὅπερ ἐστὶ ταὐτὸν, παιδείας, ὡς ὁ αὐτὸς Σωκράτης ἐξηγεῖται πρὸς Πῶλον καὶ ἀλλαχοῦ. «*Ἀγαθὸν οὖν* (§ 22.) *οἴει εἶναι, ἐάν τις ποιῇ ταῦτα, ἃ ἂν δοκῇ αὐτῷ βέλτιστα εἶναι, νοῦν μὴ ἔχων;*» καὶ «*Ἀποδείξεις τοὺς ῥήτορας νοῦν ἔχοντας... ἐμὲ ἐξελέγξας; Εἰ δέ με ἐάσεις ἀνέλεγκτον, οἱ ῥήτορες οἱ ποιοῦντες ἐν ταῖς πόλεσιν, ἃ δοκεῖ αὐτοῖς, οὐδὲν ἀγαθὸν τοῦτο κεκτήσονται κτλ.*». Καὶ § 26· «Πωλ. *Δῆλον δή, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸν μέγαν βασιλέα γιγνώσκειν φήσεις εὐδαίμονα ὄντα.* Σωκρ. *Καὶ ἀληθῆ γε ἐρῶ· οὐ γὰρ οἶδα παιδείας ὅπως ἔχει καὶ δικαιοσύνης*». Ὁ «*καὶ*» ὁ πρὸ τῆς τελευταίας λέξεως εἶναι ἐπεξηγηματικὸς «*δηλονότι*

δικαιοσύνης»· διότι ὁ ἔχων παιδείαν (νοῦν) ῥήτωρ ἢ βασιλεὺς πράττει κατὰ τὴν δικαιοσύνην.

Ὡς μαρτυρίαι τοῦ ὅτι αἴτιον τοῦ νὰ μὴ ὑποτάσσωνται οἱ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες τῇ νομοθετικῇ καὶ δικαιοσύνῃ εἶναι ἡ ἔλλειψις νοός, φρονήσεως, ἐπιστήμης, προστεθήτωσαν καὶ τὰ ἑξῆς χωρία· (Πλάτ. ἐν Πρωταγόρᾳ 352. A) «*Ἆρ' οὖν δοκεῖ σοι καλόν τε εἶναι ἡ ἐπιστήμη καὶ οἷον ἄρχειν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐάνπερ γιγνώσκῃ τις τἀγαθὰ καὶ τὰ κακά, μὴ ἂν κρατηθῆναι ὑπὸ μηδενός, ὥστε ἄλλ' ἄττα πράττειν, ἢ ἃ ἂν ἡ ἐπιστήμη κελεύῃ, ἀλλ' ἱκανὴν εἶναι τὴν φρόνησιν βοηθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ;*»· καὶ (αὐτόθι 357. C.) «*Ἡνίκα ἡμεῖς ἀλλήλοις ὡμολογοῦμεν ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ἀλλὰ τοῦτο καὶ κρατεῖν, ὅπου ἂν ἐνῇ καὶ ἡδονῆς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων*». Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ Σωκράτης καὶ παρὰ Ξενοφῶντι (Ἀπομνημ. 4, 3. 1.)· «*Τὸ μὲν οὖν πρακτικοὺς καὶ λεκτικοὺς καὶ μηχανικοὺς γίγνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπευδεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ᾤετο χρῆναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. Τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι*». Καὶ (Ξενοφ. Ἀπομν. 3, 9. 4.) «*Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλά τε καὶ ἀγαθὰ γιγνώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι σοφόν τε καὶ σώφρονα ἔκρινε.... Νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς οὔτε σώφρονας... Ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν*

εἶναι... *καὶ οὔτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότας ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι, οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἁμαρτάνειν*».

Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ Σωκράτους, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐπιστήμων τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου οὐδὲν δύναται ἢ νὰ μὴ ἀδικῇ, στηρίζεται καὶ ἡ προηγηθεῖσα (§ 14.) ἀπόδειξις, ὅτι ὁ μεμαθηκὼς ῥήτωρ καὶ εἰδὼς, *τί ἀγαθὸν ἢ τί κακόν ἐστι, ἢ τί καλὸν ἢ τί αἰσχρὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον*, *δὲν δύναται νὰ μεταχειρίζηται ἐπ' ἀδικίᾳ τὴν ῥητορικήν*.

Ὅτι δὲ ὁ Σωκράτης ἔχει ἐν τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ καὶ τὸ αἴτιον, δι' ὃ δὲν πείθονται σοφισταὶ καὶ ῥήτορες τῇ νομοθετικῇ καὶ δικαιοσύνῃ, συμπεραίνεται ἐκ τῆς ἑπομένης αἰτιολογικῆς περιόδου. Ἐκ τῆς αὐτῆς δ' ἔτι περιόδου (ἐν ἧ λέγει τί ἔμελλε νὰ συμβαίνῃ ταῖς τροφαῖς, ἃς ἔμελλε νὰ παρασκευάζῃ καὶ προσφέρῃ τῷ σώματι ὁ ὀψοποιὸς, ἂν ἔλειπεν ἡ ψυχή), ἐκ ταύτης, λέγω, τῆς περιόδου συμπεραίνεται, ὅτι ὁ Σωκράτης διανοεῖται ἔτι καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ κώλῳ (*«καὶ οὐκ ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται*... *τούτοις»*), ὅτι συμβαίνουσι τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ ταῖς τροφαῖς, ἃς παρασκευάζουσι τῇ ψυχῇ σοφισαὶ καὶ ῥήτορες, μὴ ὑπάρχοντος ἐν αὐτῇ νοὸς καὶ παιδείας, ἃ εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ, ὡς ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι.

Ἐξ ἁπάντων λοιπὸν τῶν εἰρημένων ἕπεται, ὅτι ἐνυπάρχει ἐν τῷ προκειμένῳ κώλῳ ἡ ἑξῆς ἔννοια· «Ἐπειδὴ οἱ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες νομίζοντες ὅτι τὸ ἡδὺ εἶναι καὶ ὠφέλιμον, τούτου ἀεὶ στοχάζονται καὶ τοῦτο ἀεὶ ἔχουσιν οὐ-

σιῶδες χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ τῶν ἑαυτῶν πράξεων· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι νοῦν καὶ παιδείαν, ὥστε νὰ γινώσκωσιν, ὅτι τῶν ἡδέων τὰ μὲν εἶναι ὠφέλιμα, τὰ δὲ βλαβερὰ, καὶ πειθόμενοι οὕτω τῇ δικαιοσύνῃ νὰ ἐκλέγωσιν ἐξ αὐτῶν μόνον τὰ ὠφέλιμα· διὰ ταῦτα συμβαίνει, ὥςε αἱ τροφαὶ (αἱ πράξεις), ἃς προσφέρουσι ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, νὰ ἦναι ἓν χάος, ἐν ᾧ φύρονται ὁμοῦ καὶ ὠφέλιμα καὶ βλαβερὰ, ἢ, ὅπερ ταὐτὸν, νὰ ἦναι ἓν φύραμα ἀγαθῶν καὶ κακῶν ψυχικῶν τροφῶν. Τούτου λοιπὸν ἕνεκα *οὐκ ἔχουσιν, ὅτι χρήσονται αὐτοὶ ἑαυτοῖς*, δὲν δύνανται νὰ ὠφελήσωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς. Ἐπειδὴ δ' ἔτι αἱ δι' αὐτοὺς πράξεις, ἤτοι ἡ τροφὴ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, εἶναι καὶ στολισμὸς τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων, διὰ τοῦτο (*οὐδὲ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἔχουσιν ὅ,τι χρήσονται τούτοις*) οὐδὲ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τούτους» . . . Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζει περίπου καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης (**12. 31.**)· «*Εἰς τοῦτο γάρ τινες ἀνοίας ἐληλύθασιν, ὥσθ' ὑπειλήφασι τὴν μὲν ἀδικίαν ἐπονείδιστον μὲν εἶναι, κερδαλέαν δὲ καὶ πρὸς τὸν βίον τὸν καθ' ἡμέραν συμφέρουσαν, τὴν δὲ δικαιοσύνην εὐδόκιμον μὲν, ἀλυσιτελῆ δὲ καὶ μᾶλλον δυναμένην τοὺς ἄλλους ὠφελεῖν ἢ τοὺς ἔχοντας αὐτὴν, κακῶς εἰδότες, ὡς οὔτε πρὸς χρηματισμὸν, οὔτε πρὸς δόξαν, οὔτε πρὸς ἃ δεῖ πράττειν, οὐθ' ὅλως πρὸς εὐδαιμονίαν οὐδὲν ἂν συμβάλοιτο τηλικαύτην δύναμιν, ὅσην περ ἀρετὴ καὶ τὰ μέρη αὐτῆς*».

Καὶ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ . . . καὶ ὀψοποιικῶν] «Διότι

(καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ὀψοποιῶν), ἐὰν δὲν ἐπεμελεῖτο ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτὸ, καὶ δὲν παρετηρεῖτο ὑπ' αὐτῆς μετὰ προσοχῆς, καὶ δὲν διεκρίνοντο καὶ τὰ παρασκευαζόμενα καὶ τὰ προσφερόμενα παρὰ τῶν ὀψοποιῶν καὶ τὰ διατασσόμενα ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἔκρινε τὸ ὠφέλιμον (τῶν τροφῶν τῶν προσφερομένων ὑπὸ τοῦ ὀψοποιοῦ), ἐκτιμῶν αὐτὸ ἐκ τοῦ ἡδέος, ὃ αὐτῷ αἱ τροφαὶ παρέχουσι *(ταῖς χάρισι ταῖς πρὸς αὐτὸ)*, πολὺ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐνταῦθα τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀξίωμα· ὁμοῦ πάντα χρήματα ἤθελον φύρεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ· πᾶσαι αἱ (προσφερόμεναι ὑπὸ τοῦ ὀψοποιοῦ) τροφαὶ, ὑγιειναὶ καὶ βλαβεραὶ, ἤθελον εἶσθαι ἓν φύραμα· ἐν ᾧ φυράματι ἤθελεν εἶσθαι ἀδιάκριτον ποῖαί εἰσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς προσδιοριζόμεναι (αἱ ὑγιειναὶ) καὶ ποῖαι αἱ μὴ, αἱ βλαβεραὶ *(ἀκρίτων ὄντων τῶν τε ἰατρικῶν καὶ ὑγιεινῶν καὶ ὀψοποιητικῶν)*».

Ὅ,τι λοιπὸν ἤθελε συμβαίνῃ εἰς τὰς τροφὰς, τὰς ὁποίας προσφέρει ὁ ὀψοποιὸς, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τῷ θεραπευομένῳ, ἢ ἐὰν ἡ ψυχὴ ἦτο παιδός τινος ἢ μωροῦ τινος ἀνθρώπου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς τροφὰς, ἃς οἱ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες παρέχουσι τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ, ἐπειδὴ δὲν ἐνυπάρχει ἐν αὐτῇ νοῦς, ἐπιστήμη, ἥτις νὰ διακρίνῃ ἐκείνας τὰς ἡδείας τροφὰς (πράξεις), αἵτινες προσδιορίζονται ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἶναι δίκαιαι καὶ ἀγαθαὶ, καὶ ἐκείνας τὰς ἡδείας, αἵτινες ἀπαγορεύονται καὶ εἶναι ἄδικοι καὶ βλαβεραί.

Ὅ,τι δὲ λέγει περὶ τῶν ἔργων τῶν ὀψοποιῶν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ θεραπευομένῳ σώματι ψυχή, τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ στολισμοῦ τοῦ παρεχομένου ὑπὸ τῶν κομμωτῶν. Καὶ ὅ,τι ἐννοεῖ περὶ τῶν πράξεων τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων, ὡς ῥητόρων ἀμφοτέρων θεωρουμένων, τὸ αὐτὸ ἐννοητέον καὶ περὶ τοῦ κόσμου, ὅτε ἀμφότεροι ὡς σοφισταὶ θεωροῦνται. Ἀλλὰ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην περίστασιν παραβάλλεται πρὸς τὸ κοσμούμενον σῶμα ἡ ψυχὴ οὐχὶ τῶν σοφιστῶν, ἀλλὰ τῶν διδασκομένων.

Ἕπεται λοιπὸν ἐκ τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι δηλαδὴ οἱ ὀψοποιοὶ καὶ κομμωταὶ ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ θεραπευομένου σώματος πείθονται οἱ μὲν τῇ ἰατρικῇ, οἱ δὲ τῇ γυμναστικῇ· ἕπεται, λέγω, ἐκ τούτων, ὅτι οὗτοι ὠφελοῦσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὸ θεραπευόμενον σῶμα, ἤτοι τοὐναντίον ἐκείνῳ, ὃ συμβαίνει τοῖς σοφισταῖς καὶ ῥήτορσιν.

—«*Καὶ γὰρ ἂν*»—Ὁ Σωκράτης παραβάλλει αἰτιολογικῶς τοὺς σοφιστὰς καὶ ῥήτορας, ὡς ῥήτορας ἀμφοτέρους (ὡς ἀμφοτέρους παρέχοντας τροφὰς τῇ ἑαυτῶν ἑκάτερον ψυχῇ) πρὸς τοὺς ὀψοποιούς. Δὲν παραβάλλει δὲ αὐτοὺς καὶ ὡς σοφιστὰς ἀμφοτέρους θεωρουμένους (δηλ. ὡς κοσμοῦντας) πρὸς τοὺς κομμωτάς. Τοῦτο δὲ ποιεῖ συντομίας χάριν· διότι καὶ αὐτὸς ὁ ἀναγνώστης ἢ ἀκροατὴς δύναται καθ' ἑαυτὸν νὰ ποιήσῃ τὴν τοιαύτην παραβολὴν καὶ ὄχι μετὰ πολλῆς δυσκολίας· διότι ἡ αὐτὴ πρᾶξις τοῦ σοφιστοῦ (ἡ διδασκαλία), ἂν ἦναι κακὴ τροφὴ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, εἶναι καὶ κακὸς στολισμὸς τῇ ψυχῇ τῶν ἄλλων (τῶν μαθητῶν)

Ὡσαύτως καὶ περὶ ῥήτορος· ἐὰν ἡ πρᾶξις αὐτοῦ (τὸ πείθειν ἐκκλησίαν ἢ δικαστήριον) ἦναι κακὴ τροφὴ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, εἶναι καὶ κακὸς στολισμὸς τῇ ψυχῇ τῶν ἄλλων (τῶν ἐκκλησιαστῶν ἢ δικαστῶν).

—«*πάντα χρήματα*»—Ἐνταῦθα μεταφερόμενον σημαίνει «πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ ὀψοποιοῦ παρασκευαζόμεναι τροφαὶ ὑγιειναὶ καὶ νοσηραί.»

—«*ἀκρίτων ὄντων*»—τῷ τε ὀψοποιῷ καὶ τῷ σώματι. «Ἐπειδὴ οὔτε ὁ ὀψοποιὸς οὔτε τὸ θεραπευόμενον σῶμα δύναται νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ διαχωρίσῃ ἐκ τοῦ φυράματος ἐκείνου τὰς τροφὰς ἐκείνας, αἵτινες συνάμα μετὰ τοῦ ἡδέος ἔχουσι καὶ τὸ ὑγιεινόν, καὶ ἐκείνας, αἵτινες μετὰ τοῦ ἡδέος ἔχουσι συνάμα καὶ τὸ νοσηρόν».

—«καὶ ὑγιεινῶν»—Ὁ «*καὶ*» εἶναι ἐπεξηγηματικὸς τοῦ «*ἰατρικῶν*».

—«ὀψοποιητικῶν»—Μετὰ τὴν λέξιν ταύτην, ἥτις κεῖται ἀντιθέτως πρὸς τὴν «*ἰατρικῶν*», ὑπονοεῖται κατὰ βραχυλογίαν καὶ ἡ ἀντίθετος τῆς «*ὑγιεινῶν*» ἤτοι «καὶ νοσηρῶν.»

Τελειώσας τὴν κατὰ λέξιν ἐξήγησιν τοῦ χωρίου, ὡς ἐγὼ ἐνόησα, δὲν νομίζω περιττὸν καὶ νὰ παραφράσω αὐτό, ἀναπληρῶν ἐν παρενθέσεσιν, ὅσα ὁ συγγραφεὺς καθ' ὑπερβολὴν βραχυλογίᾳ χρησάμενος παρέλιπεν, ἵνα αὐτὸς ὁ ἀναγνώστης ἀναπληροῖ.

«Ἐκεῖνο ὅμως, ὃ εἶναι θέμα τοῦ παρόντος διαλόγου (ἡ ῥητορική), διαφέρει μὲν τῆς σοφιστικῆς φύσει, ὡς ἐκ τῶν

»ἀνωτέρω εἰκάζεται, ἐπειδὴ δὲ ἀμφότερα τὰ ἐπιτηδεύ-»ματα εἶναι ἐγγὺς (ὡς περαίνοντα ἑκάτερα τὰ ἑαυτῶν »ἔργα διὰ τοῦ λόγου), διὰ τοῦτο ἑνόνονται σοφισταὶ καὶ »ῥήτορες, καὶ ὁ σοφιστὴς εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ περὶ »τὴν αὐτὴν ἐργασίαν (τὴν διδασκαλικὴν) καὶ σοφιστὴς καὶ »ῥήτωρ, ὥσπερ καὶ ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ »περὶ τὴν αὐτὴν πρᾶξιν (τὸ πείθειν) εἶναι καὶ ῥήτωρ καὶ »σοφιστής· καὶ (ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι νοῦν καὶ ἐπιστήμην, »ὥστε πειθόμενοι τῇ νομοθετικῇ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ νὰ ἐκ-»λέγωσιν ἐκ τῶν ἡδέων τὰ ὠφέλιμα, καὶ ταῦτα νὰ παρέ-»χωσι καὶ τῇ ψυχῇ ἑαυτῶν καὶ τῇ ψυχῇ τῶν ἑαυτῶν μα-»θητῶν· διὰ ταῦτα) οὔτε τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ὠφελοῦσιν »οὔτε τὴν τῶν ἄλλων· (τοὐναντίον δὲ γίνεται τοῖς κομ-»μωταῖς καὶ ὀψοποιοῖς. Οὗτοι, ὡς μὴ ὄντων ἐγγὺς τῶν ἑαυ-»τῶν ἐπιτηδευμάτων, δὲν συμφύρονται, ὡς ἐκεῖνοι· ἐπειδὴ »δὲ τὸ θεραπευόμενον σῶμα ἔχει ψυχήν, ἥτις ἐπιμελεῖται »καὶ καταναγκάζει, οὗτοι καταναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς ψυ-»χῆς πείθονται τῇ γυμναστικῇ καὶ ἰατρικῇ, καὶ ἐκλέγον-»τες ἐκ τῶν ἡδέων τὰ ὠφέλιμα, καὶ ταῦτα τῷ σώματι »προσφέροντες, καὶ αὐτοὶ οὕτως ὠφελοῦνται καὶ τοὺς ἄλ-»λους ὠφελοῦσιν) διότι, ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν ἐπεμελεῖτο τοῦ »σώματος, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτοῦ· καὶ δὲν ἐθεώρει αὐτὴ με-»τ' ἀκριβείας, ἂν τὰ παρασκευαζόμενα καὶ προσφερόμενα τῷ »σώματι ὑπὸ τῶν κομμωτῶν καὶ ὀψοποιῶν εἶναι ὡς δια-»τάττει ἡ γυμναστικὴ καὶ ἰατρικὴ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα »ἔκρινε τὸ ὠφέλιμον, ἐκτιμῶν αὐτὸ ἐκ τῶν ἡδονῶν, ἃς

»παρέχουσι τὰ ὑπὸ τῶν κομμωτῶν καὶ ὀψοποιῶν παρα»σκευαζόμενα, ἐάν, λέγω, δὲν ἐπεμελεῖτο οὕτως ἡ ψυχή, »τὸ ἀξίωμα τοῦ 'Αναξαγόρου, τὸ ὁποῖον σύ, ὦ φίλε Πῶ»λε, γινώσκεις ἄριστα, μεγάλως ἤθελεν ἐφαρμόζεσθαι τοῖς »ἔργοις τοῖς κομμωτικοῖς καὶ ὀψοποιικοῖς (ὡς ἐφαρμόζεται »καὶ τοῖς ἔργοις τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων)· ὁμοῦ πάντα »χρήματα ἤθελον φύρεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ· ἐπειδὴ »οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε οἱ ἐπιτηδεύοντες ἠδύναντο νὰ δια»κρίνωσι, ποῖα ἐκ τῶν καλλωπιστικῶν ἔργων ἢ ποῖαι ἐκ »τῶν ἡδονικῶν τροφῶν διατάττονται ὑπὸ τῆς γυμναστι»κῆς καὶ ἰατρικῆς καὶ εἶναι ἀληθῶς καλὰ καὶ ὑγιεινά, καὶ »ποῖα ἐκ τῆς κομμωτικῆς καὶ ὀψοποιικῆς καὶ εἶναι ψευδῆ »καὶ νοσηρά.» (1)

(1) 'Εν τῇ ἑρμηνείᾳ καὶ παραφράσει τοῦ χωρίου τούτου ὑποθέτομεν τήν τε ψυχὴν τὴν τρεφομένην ὑπὸ τοῦ ῥήτορος καὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὸ τοῦ ὀψοποιοῦ τρεφόμενον ὑγιᾶ. Ὅταν ὅμως ἡ ψυχὴ νοσῇ, ὁ ῥήτωρ διατάττεται ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης μόνον ἐκ τῶν ἀνιαρῶν πράξεων νὰ ἐκλέγῃ τὰς ὠφελίμους καὶ νὰ προσφέρῃ τῇ νοσούσῃ ψυχῇ· διότι ὥσπερ τῶν ἡδέων, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἀνιαρῶν τὰ μὲν εἶναι βλαβερά, τὰ δὲ ὠφέλιμα (ὡς ἀποδεικνύεται ἐν τῷ πρὸς Καλλικῆ διαλόγῳ). Ὡσαύτως καὶ ὅταν νοσῇ τὸ σῶμα, διατάττεται ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς ὁ ὀψοποιὸς νὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῶν ἀνιαρῶν τροφῶν τὰς ὑγιεινὰς καὶ νὰ προσφέρῃ αὐτὰς τῷ σώματι. Ὑπὸ δὲ τὰς ἀνιαρὰς τροφὰς ὑπάγονται καὶ τὰ ἰατρικά.

'Επισημειῶ δὲ ἐνταῦθα, ὅτι πλείστων ὅσων χωρίων τοῦ διαλόγου ἡ ὀρθὴ κατάληψις ἐξήρτηται ἐκ τῆς θεωρίας, ἣν ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ ἐξεθέσαμεν· διότι οὐδαμοῦ τοῦ τε πρὸς Πῶλον διαλόγου καὶ πρὸς Καλλικλῆ ἀπομακρύνεται ταύτης.

Δ'.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.

«*Τί δὲ αὐτῶν, ὦ ἑταῖρε; ἢ τί; ἄρχοντας ἢ ἀρχομένους;*»

Ὁ νοῦς τοῦ χωρίου τούτου δὲν ἀμφιβάλλεται παρ' ἐκείνῳ, ὅστις ἔχει ἐν τῇ μνήμῃ τὴν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος πονηματίου ἐκτεθεῖσαν περὶ ῥητορικῆς θεωρίαν τοῦ Σωκράτους, ἧς τὸ πλεῖστον τῆς ἀληθείας προτίθεται ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει τοῦ διαλόγου νὰ ἀποδείξῃ.

Ἔθος τῷ Σωκράτει εἶναι, ὅταν ἄρχηται ἀποδείξεώς τινος σπουδαίας, νὰ προοιμιάζηται ἀσαφῶς πως, καὶ ἔπειτα παρακατιὼν νὰ ἐξηγῆται. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα ἐποίησεν. Ὁ Καλλικλῆς εἶπεν, ὅτι οἱ φρόνιμοι εἰς τὰ τῆς πόλεως πράγματα καὶ ἀνδρεῖοι, οὗτοι πρέπει νὰ ἦναι ἄρχοντες τῶν πόλεων, καὶ ὅτι κατὰ τὸ δίκαιον οὗτοι πρέπει νὰ πλεονεκτῶσι τῶν ἄλλων, οἱ ἄρχοντες τῶν ἀρχομένων. Ὁ Σωκράτης λοιπὸν θὰ ἀποδείξῃ, ποῖος εἶναι ὁ φρόνιμος, ποῖος ὁ ἀνδρεῖος, καὶ ἑπομένως ποῖος πρέπει νὰ ἄρχῃ, καὶ τί ἐστι τὸ ἄρχειν. Ἐξ ὧν θὰ δηλωθῇ, ὅτι ἄρχειν εἶναι τὸ πράττειν τὰ *βέλτιστα* καὶ ὄχι τὸ πλεονεκτεῖν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Σωκράτης θὰ ἀποδείξῃ πρῶτον, ὅτι ἕκαστος πρέπει νὰ ἦναι σώφρων, ἤτοι ἐγκρατὴς τῶν ἡδονῶν, ἢ, κατὰ τὴν αὐτοῦ θεωρίαν, ἕκαστος καὶ ἑπομένως ὁ ἄρχων νὰ ἐκλέγῃ, ὡς διατάττεται ὑπὸ τῆς δι-

καιοσύνης, ἐκείνας ἐκ τῶν ἡδονῶν, αἵ εἰσιν ἀγαθαὶ, ἤτοι ὠφέλιμοι· καὶ ἄρχεται σκοτεινῶς πως ἐκ τοῦ προκειμένου χωρίου, οὗ ὅμως ἡ πλήρης ἔννοια τὰ μὲν ἐκ τῶν εὐθὺς ἑπομένων καταλαμβάνεται, τὰ δὲ ἐκ τῆς, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, θεωρίας περὶ ῥητορικῆς.

Ἡ μὲν λοιπὸν σύνταξις τοῦ χωρίου ἔχει οὕτως· «*Τί δὲ αὐτῶν (προσήκει ἄρχειν); ἢ τί; (αὐτοὺς) ἄρχοντας ἢ ἀρχομένους προσήκει ἄρχειν τῶν πόλεων;*» Καὶ περὶ μὲν τῆς συντάξεως ταύτης οὐδεὶς ἔχει ὅ,τι νὰ ἀντείπῃ· διότι ἅπαντα ἐκ τῆς προηγηθείσης περιόδου κατὰ τοὺς συντακτικοὺς κανόνας ἀναπληροῦνται.

Περὶ δὲ τῆς ἐννοίας ἔστωσαν τάδε εἰρημένα. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐρωτήσεως ἑρμηνευτέον· «*Τί δὲ αὐτῶν προσήκει ἄρχειν; οὐχὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν κελεύουσαν αὐτοὺς στοχάζεσθαι οὐ τοῦ ἡδίστου, ἀλλὰ τοῦ βελτίστου;*» ἢ καὶ οὕτω (ὅπερ ἐστὶ ταὐτόν)· «οὐ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου;». Μόνον τὸ (ἐν Πρωταγόρ. 322 A.) χωρίον, οὗ ἐμνήσθημεν καὶ ἀνωτέρω· «*Ἆρ' οὖν δοκεῖ σοι καλόν τι εἶναι ἡ ἐπιστήμη καὶ οἷον ἄρχειν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐάν περ γιγνώσκῃ τις τ' ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, μὴ ἂν κρατηθῆναι ὑπὸ μηδενὸς, ὥστε ἄλλα ἄττα πράττειν, ἢ ἃ ἂν ἡ ἐπιστήμη κελεύῃ, ἀλλ' ἱκανὴν εἶναι τὴν φρόνησιν βοηθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ;*» Μόνον, λέγω, τὸ χωρίον τοῦτο ἐὰν παραβάλῃ τις πρὸς τὸ προκείμενον, ἀρκεῖ νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι ἣν ἐποίησα εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐρωτήσεως ἑρμηνείαν, εἶναι καὶ ἀληθὴς καὶ συνεπεστάτη τῇ δόξῃ τοῦ Σωκράτους.

Ἡ δὲ δευτέρα ἐρώτησις ἐξηγεῖται καὶ κατὰ τὴν δοξασίαν καὶ θεωρίαν τοῦ Σωκράτους καὶ κατὰ τὰς κοινὰς ἐκφράσεις τῶν φιλοσόφων. Καὶ κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους οὕτω· «ἄρχοντες ἑαυτῶν εἶναι οἱ γιγνώσκοντες ἔκ τε τῶν ἡδέων ἔκ τε τῶν ἀνιαρῶν τὰ βέλτιστα καὶ ταῦτα πράττοντες τῶν λοιπῶν παντάπασιν ἀπεχόμενοι». Ἀρχόμενοι δὲ εἶναι τὸ ἐναντίον «Οἱ μὴ γιγνώσκοντες ποῖα τῶν ἡδέων καὶ ποῖα τῶν ἀνιαρῶν εἶναι βέλτιστα, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἡδέα ἅπαντα διώκοντες, τὰ δὲ ἀνιαρὰ, ὡς παῖδες ἅπαντα φοβούμενοι». Ὅθεν κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους ἄρχοντες μὲν εἶναι οἱ πειθόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ (*οἱ ἀληθεῖς καὶ τεχνικοὶ ῥήτορες*)· ἀρχόμενοι, δὲ οἱ μὴ πειθόμενοι (οἱ κόλακες ῥήτορες). Κατὰ δὲ τὰς κοινὰς ἐκφράσεις τῶν φιλοσόφων ἄρχοντες εἶναι οἱ λεγόμενοι «*Κρείττονες τῶν ἡδονῶν, κρείττονες ἑαυτῶν*»· ἀρχόμενοι δὲ εἶναι οἱ «*ἥττονες τῶν ἡδονῶν, ἥττονες ἑαυτῶν*». Ἡ ἔννοια λοιπὸν τοῦ ὅλου χωρίου εἶναι· «Τί δὲ αὐτῶν, ὦ ἑταῖρε (οὓς λέγεις, ὅτι πρέπει νὰ ἄρχωσι τῶν πόλεων); Τί, λέγω, πρέπει νὰ ἄρχῃ αὐτῶν; οὐχὶ ἡ δικαιοσύνη, οὐχὶ ἡ ἐπιστήμη (ἐκείνων τῶν ἡδέων καὶ ἀνιαρῶν, ἃ κελεύονται νὰ διώκωσι, καὶ ἐκείνων ἃ κελεύονται νὰ φεύγωσιν); ἢ τί αὐτοὶ ὄντες πρέπει νὰ ἄρχωσι τῶν πόλεων; ἄρχοντες τῶν ἡδονῶν ἢ δοῦλοι τῶν ἡδονῶν;».

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐννοίας. Περὶ δὲ τῆς γνησιότητος τοῦ χωρίου καλῶς κατανοηθέντος, οὐδὲν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον οὔτε πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ Σωκράτους, οὔτε πρὸς τὸ

γραμματικὸν μέρος τῆς γλώσσης, οὔτε πρὸς τὸ Πλατωνικὸν κάλλος τοῦ λόγου ἐνυπάρχει, ὅπερ νὰ ὑπεμφαίνῃ νοθείαν τινά. Καὶ ὅμως ὑπέστη τοσαύτας μεταβολάς, ὅσοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ τολμηροὶ ἀντιγραφεῖς ἢ σχολιασταί, οἵτινες μὴ ἐννοοῦντες τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν ἐσπούδαζον διορθοῦντες νὰ θέτωσιν ἐν τῷ νῷ τοῦ Σωκράτους, ἃ αὐτοὶ διενοοῦντο.

Τὸ γνήσιον τοῦ χωρίου καταδεικνύεται ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τοῦ, ὅτι ἅπασαι μὲν αἱ ὑπάρχουσαι γραφαὶ δύνανται (ἐκτός τινων, αἵτινες εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παραδρομαὶ γραφίδος) νὰ παραχθῶσιν ἐκ ταύτης, ἣν ἡμεῖς παραδεχόμεθα, αὕτη δὲ ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν ὑπαρχουσῶν δύναται νὰ παραχθῇ.

Ἡ γραφὴ «*αὐτῶν*» ἀντ' «*αὐτῶν*» καὶ ἡ παράλειψις τοῦ «*ἢ τί*» ἢ μόνον τοῦ «ἢ» (τηρήσαντές τινες τὸ «*τί*» κατέστησαν καὶ ψυχρὸν τὸν Πλάτωνα)· αἱ γραφαί, λέγω, αὗται προῆλθον ἐκ διορθώσεως ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παλαιοῦ σχολιαστοῦ ἢ ἀντιγραφέως, ὅστις, μὴ ἐννοήσας μὲν τὴν πρώτην ἐρώτησιν, ἀπατηθεὶς δὲ ἐκ τῆς κατωτέρω ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους κατὰ τὰς κοινὰς ἐκφράσεις τῶν φιλοσόφων δοθείσης ἐξηγήσεως, ἐποίησε τὴν βαρέως νοθείας ὄζουσαν ταύτην γραφήν. Ἡ γραφὴ ὅμως αὕτη διὰ τὸ εὔκολον ἀπατᾷ κατὰ δυστυχίαν καὶ μέχρι σήμερον τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἐξηγητὰς τοῦ Πλάτωνος. Ἡ δὲ σύνταξις αὐτῆς εἶναι εὔδηλος· «*Τί δὲ αὐτῶν, ὦ ἑταῖρε; Τί; ἄρχοντας ἢ ἀρχομένους προσήκει τῶν πόλεων ἄρχειν καὶ πλεονεκτεῖν τῶν*

ἀρχομένων;» (Τί δὲ αὐτοὶ ἑαυτῶν ἄρχοντες ὄντες ἢ δοῦλοι πρέπει νὰ ἄρχωσι τῶν ἄλλων;)

Ἡ δὲ γραφὴ «*Τί ἢ τί*», ἣν σχολιάζει ὁ παλαιὸς σχολιαστὴς, προῆλθε καὶ αὕτη ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς· ἤτοι ἐκ τῆς κατ' ἐμὲ γνησίας θεωρουμένης γραφῆς, κατὰ τοιόνδε τινα τρόπον. Ἀναγνώστης χειρογράφου τινὸς ἠθέλησε νὰ σχολιάσῃ ἐν τῷ περιθωρίῳ καὶ τὰς δύο ἐρωτήσεις τοῦ χωρίου συνάμα. Ἐσημείωσε λοιπὸν ἑκατέρας τὰς ἀρκτικὰς λέξεις ἀμφοτέρων τῶν ἐρωτήσεων οὕτω· «*Τί*; *ἢ τί*;» καὶ ἔπειτα ἐσχολίασεν ὅ,τι δήποτε. Ἀντιγραφεὺς δέ τις ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου ἐνόμισεν ὅτι αἱ τρεῖς αὗται λέξεις ἀνήκουσι τῷ κειμένῳ ὡς ἰδίαν ἔννοιαν χωριστὴν ἀποτελοῦσαι, καὶ ἀντέγραψεν αὐτὰς συμπεριλαβὼν ἐντὸς τοῦ κειμένου ἐν καταλλήλῳ, ὡς ἐνόμισεν αὐτὸς, τόπῳ· ἴσως ἐκεῖ, ὅπου εἰκάζει ὁ Heindorf, δηλαδὴ ἐν τῇ ἑπομένῃ ἐρωτήσει τοῦ Καλλικλέους· «Καλλ. *Τί ἢ τί; πῶς λέγεις;*» Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἀντίγραφον ἔτυχε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ σωζόμενος παλαιὸς σχολιαστής. Ἡ δὲ γραφὴ «*ὅτι ἤ*» ἡ φερομένη παρ' ἑτέρῳ σχολιαστῇ εἶναι διόρθωσις τῆς «*Τί ἢ τί*;». Αἱ δὲ λοιπαὶ γραφαὶ οὐδεμίαν ἔχουσι σπουδαιότητα.

Ε'.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ.

§ 60.

«*Τί γὰρ ὄφελος, ὦ Καλλίκλεις, σώματί γε κάμνοντι καὶ μοχθηρῶς διακειμένῳ σιτία πολλὰ διδόναι καὶ τὰ ἥδιστα ἢ ποτὰ ἢ ἀλλ' ὁτιοῦν*, ὃ μὴ ὀνήσει αὐτὸ ἔσθ' ὅτε πλέον ἢ τοὐναντίον, κατά γε τὸν δίκαιον λόγον, καὶ ἔλαττον;»

Τὸ δυσκατάληπτον τοῦ χωρίου τούτου ἵσταται ἐν τῇ τελευταίᾳ προτάσει. Τῶν δὲ δοθεισῶν εἰς ταύτην ἑρμηνειῶν, ὅσας ἐγὼ τοὐλάχιστον γινώσκω, οὐδεμία ἐπαναπαύει τὴν συνείδησιν.

Κοινῶς ἐκλαμβάνοντες τὸν «ἢ» συγκριτικόν, τὰς λέξεις «*πλέον ἢ τοὐναντίον*» ἐξηγοῦσι· «περισσότερον παρὰ τὸ ἐναντίον»· δηλαδὴ «περισσότερον παρὰ τὸ μὴ ἥδιστον»· ἢ «παρὰ τὸ μὴ διδόναι τὸ ἥδιστον»· ἢ «παρὰ τὸ μηδὲν διδόναι». Τὰς δὲ λέξεις «*κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*» ἑρμηνεύουσιν «ἐάν τις ὀρθῶς τὸ πρᾶγμα ὀνομάσῃ». ἢ «κατά γε τὸν ὀρθὸν λόγον, nach der rechten Redeweise, siquidem recte aestimas». Καὶ οἱ μὲν συντάττουσι τὰς λέξεις ταύτας τῇ «*τοὐναντίον*», ἤτοι «*τοὐναντίον κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*», οἱ δὲ ταῖς «*καὶ ἔλαττον*»· ἤτοι «*κατά γε τὸν δίκαιον λόγον καὶ ἔλαττον*». Ὁ δὲ Κοραῆς, ἵνα καταστήσῃ εὐσυντακτότερον τὸ

χωρίον, καθ' ἣν αὐτὸς ἐξάγει ἔννοιαν, προσέθηκεν ἐξ ἰδίας εἰκασίας, ὡς νομίζω (διότι αὐτὸς οὐδὲν σημειοῖ), ἐν τῷ κειμένῳ τὸν διαζευκτικὸν «ἢ» πρὸ τῆς «*κατὰ*», οὕτως «*ἢ κατά γε τὸν δίκαιον*».

Ὅθεν κατὰ τὰς ἑρμηνείας ταύτας ἡ μετάφρασις τοῦ χωρίου «δ μὴ ὀνήσει κ.τ.λ.» ἤθελεν εἶσθαι «τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ αὐτὸ (τὸ σῶμα) ἐνίοτε περισσότερον παρὰ τὸ νὰ μὴ δίδῃ τις εἰς αὐτὸ μηδὲν (ἢ ὡς λέγει ὁ Κοραῆς) «παρὰ ἡ παντελὴς ἀσιτία· μάλιστα δὲ, ἵνα ἐκφρασθῶ ὀρθῶς, καὶ ὀλιγώτερον τῆς παντελοῦς ἀσιτίας θὰ ὠφελήσῃ».

Ἐκ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης τί δύναται νὰ εἰκάσῃ τις; Ὅτι ὁ Σωκράτης συνίστησι νὰ ἀφίνωσι τὸ κάμνον καὶ μοχθηρῶς διακείμενον σῶμα παντελῶς ἄσιτον; Ἀλλὰ τότε θὰ ἀποθάνῃ. Ἢ ἀπαγορεύει ἀμφότερα, τήν τε παντελῆ ἀσιτίαν καὶ τὴν πολυσιτίαν, τὴν κατὰ τὴν «*ὀρθὴν ἔκφρασιν*» μεῖζον κακὸν τοῦ θανάτου παρέξουσαν; Τί λοιπὸν συμβουλεύει ὁ Σωκράτης νὰ δίδωμεν τῷ ἀσθενοῦντι σώματι; Ἀληθῶς, ἐὰν αἱ τοιαῦται ἔννοιαι καὶ ἐκφράσεις, ὡς ἐξηγοῦνται ὑπὸ τῶν τοιούτων μεταφραστῶν, εἶναι τοῦ Πλάτωνος, θαυμάζω, ἐὰν αὐτοὶ οἱ ἑρμηνεύοντες τὸν Πλάτωνα καταδέχωνται νὰ ἐκφράζωνται, ὡς ὁ Πλάτων.

Ἵνα μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ἡ ἀνωτέρω μετάφρασις εἶναι πλάσμα τοῦ ἐμοῦ νοὸς καὶ οὐχὶ ἄλλου τινὸς, μεταφέρω ἐνταῦθα τὴν (ἐν ἔτει 1857) Γερμανικὴν μετάφρασιν· «Denn was frommt es einem Körper, der krank und in

elendem zustande ist, viele und höchst angenehme Speisen und Getränke, oder sonst etwas zureichen, was ihm bisweilen um nichts mehr nützen wird, als das Gegentheil (ἐν δὲ ταῖς σημειώσεσι προστίθεται «ἢ τοὐναντίον» als das Gegentheil, nämlich gar nichts zu geben), ja sogar, wenn man die Sache richtig benennt, noch weniger.»

Ὡσαύτως ματαιολογεῖ ὁ Πλάτων, καὶ ἐὰν ἡ λέξις «*τοὐναντίον*» θεωρηθῇ ὡς σημαίνουσα «τὸ μὴ ἥδιστον» ἢ «τὸ μὴ διδόναι τὸ ἥδιστον». Οὐδὲν δὲ λέγω περὶ τοῦ λίαν βεβιασμένου τῆς ἐξηγήσεως τῶν λέξεων «*κατά γε τὸν δίκαιον λόγον.*»

Ἀξιοπρεπέστερον ἐξηγεῖ ὁ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μεταφραστὴς Ficinus, τὸν ὁποῖον ὅμως δικαίως οἱ μετὰ ταῦτα δὲν ἠκολούθησαν· διότι ὑπὲρ ἄγαν μετέβαλε τὸ κείμενον. Τὰς μὲν λέξεις «*ἔσθ' ὅτε*» διώρθωσεν εἰς «*τουτέστιν*»· τὰς δὲ λέξεις «*καὶ ἔλαττον*» μετήνεγκε πρὸ τῆς «*τοὐναντίον*» διορθώσας τὸ «*καὶ*» εἰς «*ἢ*». Ἀνέγνω λοιπὸν τὸ χωρίον οὕτω· «*ὃ μὴ ὀνήσει αὐτό, τουτέστι πλέον ἢ ἔλαττον, ἢ τοὐναντίον κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*». Ὅθεν καὶ μετέφρασε κατὰ ταύτην τὴν ἀνάγνωσιν· «Quidnam confer, o Callicles, corpori aegrotanti maleque affecto cibos multos suavissimosque praebere, aut potum, aut aliud quippiam, quod non sit profuturum, hoc est, plus vel minus vel contrarium quam justa dictet ratio?» συντάττων quippiam, hoc est, plus vel minus κ.τ.λ.

«(τί ὄφελος νὰ δίδωσιν) ὅ,τι δήποτε· δηλαδὴ, περισσότερον, ἢ ὀλιγώτερον ἢ τὸ ἐναντίον παρ' ὅ,τι ἤθελεν ὑπαγορεύσῃ ὁ δίκαιος λόγος;»

Ἵνα δὲ ἐννοηθῇ ἀκριβῶς τὸ χωρίον τοῦτο, πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἐκπεφρασμένον ὄχι μόνον ὡς κεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως· διότι οὕτως ἡ ἔννοια, ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἀλλάσσει, γίνεται καὶ καταφανεστέρα. Ἀναγνωσθήτω λοιπὸν καὶ ἀντιθέτως οὕτω· «*καὶ μὴ διδόναι σιτία ὀλίγα καὶ ὠφελιμώτατα* (α) *ἢ ποτὰ ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν, ὃ ὀνήσει αὐτὸ ἔσθ' ὅτε πλέον, ἢ τοὐναντίον, κατά γε τὸν δίκαιον λόγον, καὶ ἔλαττον*;» Ἐν τῇ ἀποφατικῇ ταύτῃ καὶ ἀντιθέτῳ τῆς πρώτης, τῆς κειμένης, ἐκφράσει βλέπομεν ὅτι πρέπει νὰ δίδωμεν σώματι κάμνοντι καὶ μοχθηρῶς διακειμένῳ τρία πράγματα, ἵνα ὠφελήσωμεν (ἰατρεύσωμεν) αὐτό· πρῶτον σιτία ὀλίγα· δεύτερον τὰ ὠφελιμώτατα ποτά· καὶ τρίτον, ἄλλ' ὁτιοῦν. Καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα, τὰ σιτία καὶ τὰ ποτὰ, εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διατηροῦσι τὸ νοσοῦν σῶμα ζῶν, τὸ δὲ τρίτον, τὸ ἄλλ' ὁτιοῦν, τί εἶναι, καὶ εἰς τί τείνει; Δὲν εἶναι τὸ φάρμακον, καὶ συντείνει εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὴν νόσον;

Εὕρομεν λοιπὸν, ὅτι ταῖς λέξεσιν «*ἄλλ' ὁτιοῦν*» ἐννοεῖ ὁ Πλάτων τὰ φάρμακα. Ἤδη δὲ ἂς ἐξετάσωμεν, ἂν καὶ ἡ

(α) Τὸ ἀντίθετον τοῦ «ἥδιστα» εἶναι τὸ «ἀνιαρότατα». Ἐπειδὴ δὲ τῷ μοχθηρῶς διακειμένῳ σώματι ἅπαντα τὰ ὠφελιμώτατα εἶναι ἀνιαρότατα, διὰ τοῦτο μετέτρεψα τὴν λέξιν «ἥδιστα» εἰς «ὠφελιμώτατα» ἀντὶ «ἀνιαρότατα».

περιγραφὴ ἐν τῇ αὐτῇ ἀντιθέτῳ προτάσει «*ὃ ὀνήσει... καὶ ἔλαττον*» (ἄνευ τοῦ «μὴ» δηλονότι) ἁρμόζει τοῖς φαρμάκοις καὶ πῶς ἁρμόζει. — «*ἔσθ' ὅτε*». Ὅταν, δηλονότι, ἐπιτευχθῇ μᾶλλον ἢ εἰς τὴν δευτέραν περίστασιν ἡ προσήκουσα ποσότης καὶ ποιότης αὐτοῦ (τοῦ διδομένου), ὥστε νὰ μὴ ἦναι μήτε πολὺ περισσοτέρα τοῦ δέοντος μήτε πολὺ ὀλιγωτέρα· — «ἢ τοὐναντίον». Ὁ «ἢ» εἶναι διαζευκτικὸς καὶ ὄχι παραθετικός. Τὸ πλῆρες εἶναι «*ἢ ἔσθ' ὅτε πλέον, ἢ ἔσθ' ὅτε... καὶ ἔλαττον*». Ἀλλὰ ὁ μὲν πρῶτος «*ἢ*» παρελείφθη κατὰ τὸ σύνηθες· ἀντὶ δὲ τοῦ δευτέρου «*ἔσθ' ὅτε*» εἶπε «τοὐναντίον»· διότι ἡ δευτέρα αὕτη περίστασις εἶναι ἐναντία τῆς πρώτης. Διότι ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἡ προσήκουσα ποιότης καὶ ποσότης τοῦ δεδομένου πλεονάζει ἢ ἐλλείπει τοῦ δέοντος πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει. Ὅτι δὲ ἡ λέξις αὕτη «*τοὐναντίον*» τίθεται ὄχι μόνον ἐπὶ πραγματικῆς ἐναντιότητος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φαινομένης, πᾶσι τοῖς εἰδόσι τὴν γλῶσσαν γνωστόν. — «*Κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*». Κατὰ τὴν δικαίαν ἀναλογίαν τοῦ πλεονασμοῦ ἢ τῆς ἐλλείψεως ἀπὸ τοῦ προσήκοντος· «λόγος» λοιπὸν ἐνταῦθα σημαίνει ἀναλογίαν. — «*καὶ ἔλαττον*». Ὁ «καὶ» ἔχει ταύτην τὴν ἔμφασιν, τὸ διδόμενον τῷ σώματι ὄχι μόνον πλέον δύναται νὰ ὠφελήσῃ, ὅπερ συμβαίνει ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἀλλὰ καὶ ἔλαττον, ὅπερ συμβαίνει ἐν τῇ δευτέρᾳ.

Ἀποφατικῶς λοιπὸν ἐκφρασθείσης τῆς περιόδου καὶ ἰσοδυνάμως ἐδείχθη σαφέστερον ὁ νοῦς τοῦ χωρίου, ὅστις κατὰ

τὰ ἀνωτέρω ἔχει οὕτω· «τὸ ὁποῖον θὰ ὠφελήσῃ αὐτὸ (τὸ σῶμα) ἐν ἐπιτυχεστέρᾳ ποιότητι καὶ ποσότητι (ἔσθ' ὅτε) πλέον, ἢ τοὐναντίον (ἐν ἀνεπιτυχεστέρᾳ) καὶ ἔλαττον, τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ δικαίαν ἀναλογίαν τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας πρὸς τὴν ὠφέλειαν (κατά γε τὸν δίκαιον λόγον).»

Οὕτω λοιπὸν τὸ χωρίον οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ περιγραφὴ ἰατρικοῦ, ὃ πρέπει νὰ δίδῃ τις τῷ νοσοῦντι σώματι, ἵνα ἰαθῇ. *Οὐ γὰρ λυσιτελεῖ* (ὡς ἀμέσως ἐξακολουθεῖ) *μετὰ μοχθηρίας σώματος ζῆν ἀνθρώπῳ· ἀνάγκη γὰρ οὕτω καὶ ζῆν μοχθηρῶς.*

Ἡ ἀνωτέρω ἐξήγησις ἐφαρμόζεται εἰς τὸ χωρίον καὶ μένον ἄτρεπτον, ὡς ἔχει· «*Τί ὄφελος, ὦ Καλλίκλεις, εἰς σῶμα νοσοῦν καὶ μοχθηρῶς διακείμενον νὰ δίδῃ τις τροφὰς καὶ ποτὰ πολλὰ καὶ τὰ ἥδιστα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἰατρικόν· ἤτοι τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ, ὡς τὸ ἰατρικόν, ἐν ἐπιτυχεστέρᾳ δόσει περισσότερον, ἢ τοὐναντίον, ἐν ἀτυχεστέρᾳ, καὶ ὀλιγώτερον κατὰ τὴν δικαίαν τοὐλάχιστον ἀναλογίαν;*» Κατὰ τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἅπασαι αἱ λέξεις τοῦ χωρίου ἐξηγοῦνται εὐκόλως καὶ ἀβιάστως, ἅπασαι πληροῦσι τὴν ἑαυτῶν χώραν καταλλήλως, οὐδεμία δύναται ἀποβληθεῖσα νὰ μὴ ἀφήσῃ χάσμα.

Ὅμως δέ, καίτοι ἡ ἐξήγησις αὕτη ἔχει ἁπάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ πεῖσαι, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου, ὁ ἄκαιρος ὅμως ἔπαινος τῆς ἀναλογίας καλουμένης «*δίκαιος*

λόγος» ὑποφαίνει, ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν διενοήθη ἀπαράλλακτα, ὡς ἡρμηνεύσαμεν. Ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους τὴν περὶ τῶν θεραπειῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Τῷ ὄντι ἐξηγουμένου τοῦ χωρίου κατὰ ταύτην τὴν θεωρίαν ἐξάγεται μὲν ἡ αὐτὴ ἔννοια καὶ ἡ τῆς πρώτης ἐξηγήσεως, ἐκδηλοῦται δὲ καὶ τὸ αἴτιον δι' ὃ ἐπαινεῖ ὁ Σωκράτης τὴν ἀναλογίαν καλῶν αὐτὴν «*δίκαιον λόγον*», ἐξ οὗ δὴ ἕπεται, ὅτι εἰς ταύτην τὴν θεωρίαν ἀφορῶν ἐξήνεγκεν οὕτω τὸ χωρίον.

Ἑρμηνευθήτω λοιπὸν καὶ ὅπως κελεύει ὁ Σωκράτης. Ὑποκείμενον τοῦ «*διδόναι τὰ σιτία καὶ ἄλλ' ὁτιοῦν*» εἶναι «*τὸν ὀψοποιόν*». Ὁ ὀψοποιὸς διττὰς δύναται νὰ ἔχῃ σχέσεις πρὸς τὴν ἰατρικήν, μίαν μὲν τὴν σχέσιν τοῦ πείθεσθαι τῇ ἰατρικῇ, ἢ τῷ ὄντι εἶναι δικαία, ἑτέραν δὲ τοῦ ἀπειθεῖν, ἢ τῷ ὄντι εἶναι ἄδικος. Καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης σχέσεως, τῆς δικαίας, προέρχεται ὁ λόγος τῆς εὐπειθείας πρὸς τὴν ὠφέλειαν τοῦ σώματος· ὅστις ἑπομένως καὶ αὐτὸς εἶναι δίκαιος, καὶ τοῦτον καλεῖ «*δίκαιον λόγον*». Ἐκφράζεται δὲ οὕτως· «Ὅσον μείζων ἐστὶν ἡ εὐπείθεια τοῦ ὀψοποιοῦ τῇ ἰατρικῇ, τοσοῦτο μείζων καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ σώματος». Γεννᾶται λοιπὸν ἐκ τοῦ λόγου τούτου εὐθεῖα ἀναλογία. Ἐκ δὲ τῆς ἑτέρας σχέσεως, τῆς ἀδίκου, προέρχεται ὁ λόγος τῆς ἀπειθείας πρὸς τὴν ὠφέλειαν τοῦ σώματος, καὶ ἐκ τούτου εἶναι καὶ αὐτὸς ἄδικος. Ἐκφράζεται δὲ οὕτως· «Ὅσον μείζων ἐςὶν ἡ ἀπείθεια τοῦ ὀψοποιοῦ τῇ ἰατρικῇ, τοσοῦτον καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ σώματος ἐλάττων». Γεν-

νᾶται λοιπὸν ἐκ τοῦ ἀδίκου λόγου ἀντίστροφος ἀναλογία.

Ἤδη δὲ ἂς κατασκευάσωμεν ἔκφρασίν τινα ἔκ τε τοῦ δικαίου λόγου τὴν ἑξῆς·

«Τὸ διδόμενον τῷ σώματι ὀνήσει	ἢ ἔσθ' ὅτε	ἐὰν ὁ ὀψοποιὸς ᾖ μᾶλλον τῇ ἰατρικῇ εὐπειθὴς	πλέον
	ἢ τοὐναντίον	ἐὰν ὁ ὀψοποιὸς ᾖ ἧττον εὐπειθὴς τῇ ἰατρικῇ	καὶ ἔλαττον»

ἔκ τε τοῦ ἀδίκου λόγου τήνδε·

«Τὸ διδόμενον τῷ σώματι ὀνήσει	ἢ ἔσθ' ὅτε	ἐὰν ὁ ὀψοποιὸς ᾖ μᾶλλον ἀπειθὴς τῇ ἰατρικῇ	ἔλασσον
	ἢ τοὐναντίον	ἐὰν ὁ ὀψοποιὸς ᾖ ἧττον ἀπειθὴς τῇ ἰατρικῇ	καὶ μᾶλλον».

Προστεθέντος ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ δικαίου λόγου τοῦ Μὴ πρὸ τοῦ «*ὀνήσει*», ἐὰν ἦναι ἀνάγκη ἀποφάσεως, καὶ ἀντὶ τῶν παρενθετικῶν προτάσεων τεθέντος τοῦ ἰσοδυνάμου «*κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*», ἰδοὺ γεννᾶται τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος. Ἐντεῦθεν καταλαμβάνομεν, ὅτι τὸ «*κατά γε τὸν δίκαιον λόγον*» δὲν ἁρμόζει μόνον τῷ «*καὶ ἔλαττον*», ἀλλὰ καὶ τῷ προηγηθέντι «*πλέον*». Ἐντεῦθεν καταλαμβάνομεν διὰ τί εἶπεν ἐνάρθρως τὸ «*κατὰ τὸν δίκαιον*» καὶ ὄχι ἀνάρθρως· ἵνα δηλονότι ποιήσῃ διαστολὴν πρὸς τὸν ἄδικον λόγον.

Ἐὰν δέ τις ἀφέλῃ ἐκ τοῦ κειμένου τὸ «*μὴ*» τὸ πρὸ τοῦ «ὀνήσει», καὶ ἀντὶ τῶν ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ἀδίκου λόγου

παρενθετικῶν προτάσεων θέση τὸ «*κατά γε τὸν ἄδικον λόγον*», ἡ ἔννοια τοῦ Σωκράτους μένει ἡ αὐτή.

Ἐκ πάντων λοιπὸν τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους εἰρημένων ἕπεται, ὅτι τὸ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ «*ἢ ἀλλ' ὁτιοῦν, ὃ μὴ* κ.τ.λ.» κελευόμενον νὰ δίδηται τῷ ἀσθενοῦντι σώματι εἶναι τὸ διδόμενον παρὰ τῶν φαρμακοποιῶν, οἵτινες γινώσκοντες νὰ πείθωνται τῇ ἰατρικῇ εἶναι ὀψοποιοὶ εὐπειθεῖς. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐκ τούτων οἱ μὲν εἶναι εὐπειθέστεροι, ἤτοι ἐπιστημονικώτεροι εἰς τὸ πείθεσθαι, οἱ δὲ ἀπειθέςεροι, ἤτοι ἀνεπιςημονικώτεροι, διὰ τοῦτο ἐχρήσατο ταῖς λέξεσι «*πλέον*» καὶ «*ἔλαττον, ἔσθ' ὅτε, ἢ τοὐναντίον*».

Ὅτι δὲ τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι περιγραφὴ ποικίλων ἰατρικῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπενεργούντων εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀσθενοῦντος σώματος, τὰ ὁποῖα διατάττεται ὁ ὀψοποιὸς νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸ, τοῦτο δηλοῦται καὶ ἐξ ἐκείνων, ἐν οἷς ὀλίγον παρακατιὼν ἐφαρμόζει καὶ τῇ ψυχῇ νοσούσῃ. Ὁ Σωκράτης καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ πανταχοῦ, ἵνα δείξῃ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ θεραπευθῆναι τὴν νοσοῦσαν ψυχὴν, παραϐάλλει αὐτὴν νοσοῦσαν πρὸς σῶμα νοσοῦν, συμπεραίνων, ὅτι ἐὰν δὲν δυνάμεθα νὰ ζῶμεν μετὰ ἀσθενοῦντος σώματος, πολλῷ ἧττον δυνάμεθα μετὰ ἀσθενούσης ψυχῆς πολὺ κρείττονος τοῦ σώματος οὔσης. Πότε δὲ νοσεῖ ἡ ψυχή; Ὁ αὐτὸς καὶ ἀλλαχοῦ καὶ αὐτόθι λέγει· δηλαδὴ, ὅταν ἀνόητος οὖσα (μὴ γινώσκουσα τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν, τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον, τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸν) ἦναι ἀκόλαστος καὶ ἄ-

δικος καὶ ἀνόσιος, τὸ δὲ ὅλον πονηρά. Αἴτιον λοιπὸν τῆς πονηρίας, ἤτοι τῆς ἀσθενείας, εἶναι ἡ ἄνοια, ἡ ἀμάθεια. Ποία δὲ ἡ τροφὴ τῆς τοιαύτης ψυχῆς πρέπει νὰ ἦναι; ἵνα μὴ ἀσθενήσῃ μᾶλλον· νὰ μὴ πράττῃ μηδὲν πρὸς ἡδονήν. Διότι ἡ μὲν ὑγιὴς ψυχὴ ὡς ἔχουσα νοῦν, ἤτοι γιγνώσκουσα τὸ ἀγαθὸν, τὸ δίκαιον καὶ καλὸν, δύναται νὰ πράξῃ καὶ πρὸς ἡδονὴν ἐκλέγουσα ἐκεῖνα τὰ ἡδέα, ἃ ἢ αὐτὰ εἶναι ἀγαθὰ καὶ δίκαια καὶ καλὰ, ἢ τείνουσι πρὸς κτῆσιν ἐκείνων· ἡ δὲ ἀσθενὴς ὡς μὴ ἔχουσα νοῦν δὲν γινώσκει νὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῶν ἡδέων τὰ ὠφέλιμα. Πρέπει λοιπὸν ἡ ἀσθενὴς ψυχὴ μόνον νὰ εὐεργετῇ τοὺς δεομένους καὶ ἑτέρας ἀγαθοεργίας νὰ ἀγαθοεργῇ (ἔστωσαν ταῦτα καὶ ἀνιαρὰ ὡς ἐναντίον τοῦ ὑλικοῦ συμφέροντος γινόμενα), καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχει λύπας καὶ κινδύνους νὰ ὑπομένῃ, μηδεμίαν δὲ ἡδονὴν νὰ διώκῃ, ἀλλὰ βίον ὅσον καὶ ἅγιον νὰ διάγῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν πρέπει νὰ πράττῃ ἡ ἀσθενὴς ψυχὴ, ἵνα μὴ ἀσθενήσῃ μᾶλλον· ἃ ἀναλογοῦσι πρὸς τὰ ὠφέλιμα σιτία καὶ ποτὰ, ἃ πρέπει νὰ δίδῃ ὁ ὀψοποιὸς τῷ ἀσθενοῦντι σώματι. Τί δὲ πρέπει νὰ πράττῃ ἔτι πρὸς τελείαν θεραπείαν; Νὰ λάβῃ νοῦν, ἢ, ὡς λέγει ἀλλαχοῦ τοῦ διαλόγου (πρὸς Πῶλον) ὁ Σωκράτης, νὰ νουθετηθῇ, ἤτοι νὰ διδαχθῇ τὰ ἀγαθὰ, τὰ δίκαια καὶ καλά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἁμαρτωλὸς καὶ πονηρὰ αὕτη ψυχὴ, καὶ ἂν ἰαθῇ, ὑπόκειται πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς ἀσθενείας, πρέπει νὰ πράξῃ καὶ ἕτερόν τι, τὸ ὁποῖον νὰ ἑδραιώσῃ τὴν ὑγείαν, ὅπερ ἐστὶ νὰ δώσῃ δίκην τοῖς δικασταῖς τῶν ἑαυτῆς ἁμαρτημάτων. Καὶ ταῦτα τὰ δύο, τὸ

νουθετηθῆναι δηλονότι καὶ δοῦναι δίκην, εἶναι τὰ φάρμακα ψυχῆς ἀσθενούσης (§ 34—36), ἀναλογοῦντα πρὸς τὰ παρὰ τοῦ ὀψοποιοῦ τῷ ἀσθενοῦντι σώματι διδόμενα, «*ἃ ὀνήσει ἔσθ' ὅτε πλέον, ἢ τοὐναντίον* κ.τ.λ.»

Ταῦτα λοιπὸν πάντα τά τε σιτία καὶ τὰ ἰατρικά, ἃ ὀφείλει ἕκαστος νὰ προσφέρῃ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ νοσούσῃ, συμπεριέλαβεν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ ὀλίγον κατωτέρω χωρίῳ· «*εἴργειν αὐτὴν* (τὴν νοσοῦσαν ψυχὴν) *δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ μὴ ἐπιτρέπειν ἄλλ' ἄττα ποιεῖν, ἢ ἀφ' ὧν βελτίων ἔσται*». Ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς § 63. ἐξηγῶν τοῦτο τὸ χωρίον συμπεραίνων ἐκ τῶν πρόσθεν λελεγμένων λέγει· «*καὶ παρασκευαστέον μάλιστα μὲν μηδὲν δεῖσθαι τοῦ κολάζεσθαι* (τὸν βουλόμενον εὐδαίμονα εἶναι), *ἐὰν δὲ δεηθῇ, ἐπιθετέον δίκην καὶ κολαστέον*». Ὅπερ ἐστί· «Πρέπει διὰ τῆς μαθήσεως τῶν δικαίων νὰ παρασκευάζηται μάλιστα μὲν νὰ μὴ βλάπτῃ καὶ ἀδικῇ, ὥστε νὰ μὴ λαμβάνῃ ἀνάγκην νὰ τιμωρῆται. Ἐὰν ὅμως δὲν λάβῃ τοιαύτην μάθησιν καὶ παιδείαν καὶ οὕτω ἀσθενήσῃ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ γενομένη πονηρὰ καὶ ἁμαρτωλὸς (*ἐὰν δὲ δεηθῇ*), πρέπει νὰ ἀπέχῃ πάντων τῶν ἡδέων, ἔργα μόνον ψυχοσωτηρίας πράττουσα (*κολαστέον*)· καὶ νὰ διδάσκηται τὰ δίκαια καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν τοῖς δικασταῖς, ἵνα τιμωρηθῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀδικίας (*ἐπιθετέον δίκην*)».

Τελευτῶν ἐνταῦθα τὴν περὶ τὰ πέντε χωρία τοῦ Πλάτωνος Γοργία διατριβήν μου, παρακαλῶ, εἴ τινος ἤθελον τύχω ἀναγνώστου, ἐὰν αὐτὸς ἐν ἐκδόσει τινί, ἣν ἐγὼ δὲν ανα-

φέρω ἐν τῇ διατριβῇ, εὕρῃ τι παραπλήσιον τοῖς ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένοις, νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι ἐγὼ δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκδοσιν ταύτην. Διότι προεθέμην νὰ γράψω ὄχι ὅσα οἱ ἄλλοι; ἀλλ' ὅ,τι αὐτὸς ἠδυνήθην νὰ κατανοήσω.

